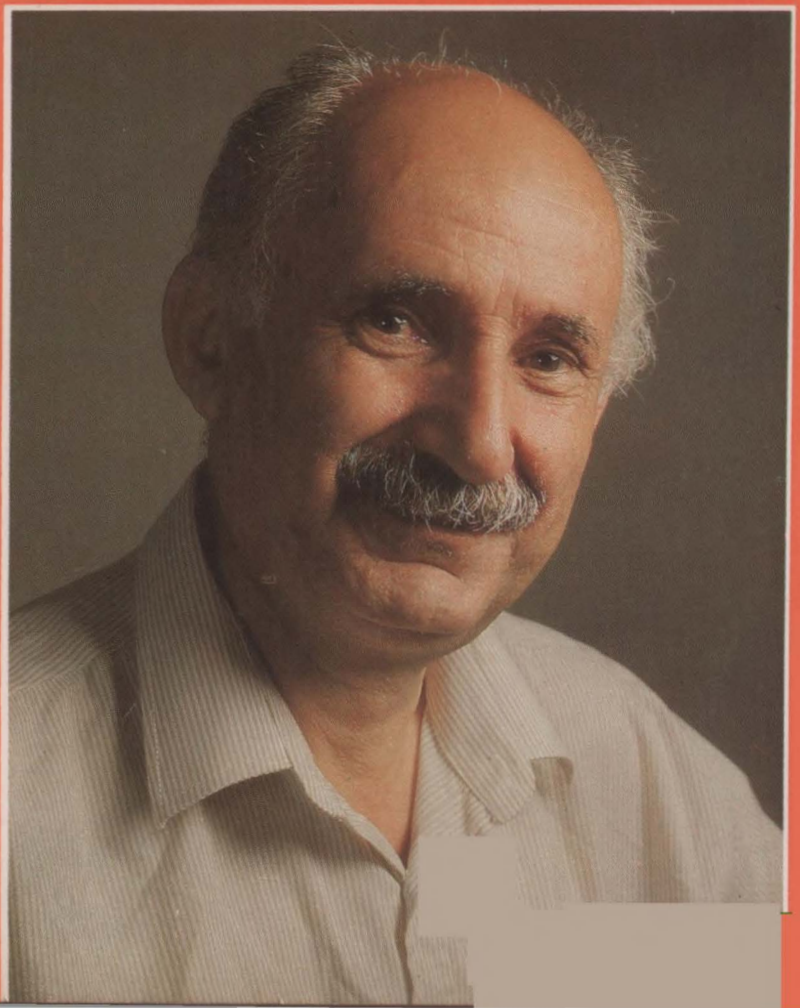
Turan Dursun Hayatını Anlatıyor

KAYNAK YAYINLARI

Bu kitabın yayın hakları
Güney Yayıncılık Tic. San. A.Ş.'nindir
Birinci Basım: Kasım 1992
Baskı:Doyuran

KAYNAK YAYINLARI: 129

GÜNEY YAYINCILIK TİCARET VE SANAYİ A.Ş.
Nuruosmaye Caddesi 19/3 34410 Cağaloğlu/İSTANBUL
Tel:513 83 52-53
Faks:513 96 76

Turan Dursun Hayatını Anlatıyor

Görüşmeyi Yapan
Şule Perinçek

"En mutlu, coşkulu olduğum bir dönem. Yaşamayı çok seven bir insanım. Ancak hiçbir zaman kendi yaşamımı öne çıkaracak kadar bencil olmadım. Söz konusu olan bir tek benim yaşamım. Başkalaarınınki de var. Başka bir dünya kurulsun istiyorum."

Turan Dursun
22 Haziran 1990

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	9
I. HAYATIM	17
Çocukluğum, Annem, Babam	17
Öğrenimim	19
İcazet Alışım	23
Allah'la İlk Kavgam	29
Köy İmamı Oluyorum	30
Evleniyorum	31
Müftülüğüm	33
Peygambere ve Tanrıya İnancın Gerçek Olmadığını Anlıyorum	34
Babamla İlişkilerim Kopuyor	37
TRT Programlarım	39
II. GÖRÜŞLERİM	43
Yüce Tanrı'nın Kökeni ve Rolü	43
İslamiyet, Yahudilik ve Hıristiyanlık	49
Atatürkçülük, Milliyetçilik, Laiklik, Özgürlük, Demokrasi	51
Kürt Sorunu	54
Şeriat ve Askeri Darbe	55
ABD ve İsrail	57
Siyasal Partiler ve Laiklik	58
Önerdiğim Dünya	59
Aydınlar ve Halk	62
Dinci Çevreler ve İslamcı Ulemalar	67

Dil ve Üslup 71
İsmailiyye ve Batınilik 72
Dayandığım Hadisler 73
Cenaze ve Tören 75

ÖNSÖZ

21 Şubat 1990 günü Genç ilçesine gitmek üzere Bingöl'de otobüsten indim. Arkamdan beş altı genç daha otobüsün kapısından atlıyor ve koşarak bana geliyorlar.

-Siz Doğu ağabeysiniz değil mi?

- Evet, merhaba.

- Biz Solhan Medresesi talebeleriyiz. Sizleri çok seviyoruz. *2000'e Doğru*'da Turan Dursun'un yazılarını sürekli okuyoruz. Bizi İslamiyet ve dinler konusunda çok aydınlatıyor...

Bingöl'ün Solhan ilçesindeki medrese talebeleri İslamiyeti artık Turan Dursun'dan öğreniyorlardı.

Karabük'te Sosyalist Parti yöneticisi arkadaşla görüşüyorum. Demir Çelik Fabrikasında işçi. Kendisi ve eşi iki yıl önce tarikat mensubu. Turan Dursun'u okumaya başlıyorlar. "İslamı bilmiyormuşuz, Turan Dursun öğretti bize" diyorlar.

Türkiye'nin neresine gitsem, Turan Dursun'un öğrencileriyle karşılaşırım. Binaları, salonları, kütüphanesi, kafetaryası olmayan bir Turan Dursun Üniversitesi var. Bir profesör ve yüzbinlerce öğrenci. Diploma almak için değil, aydınlanmak için ders alınan bir üniversite. Tek bir insan, bir halka öğretmenlik yapıyor. Hiç abartma yok bu gözlemde. Üç ciltlik *Din Bu, Kulleteyn, Allah, Kur'an,* adlı kitaplarının baskıları yüzbinlere ulaştı, kitapları elden ele yayılıyor, yastık altlarına girdi, büyük bir merak ve tutkuyla okunuyor.

İslamın toplumumuzda bin yıllık bir tarihi var, ama insanlarımız İslamı da dinleri de bilmiyor. Toplumumuzun bin yılını etkileyen bir ideoloji aslında çok yüzeysel tanınıyor. Toplumumuzun bilincine ancak kalıplarla, törensel davranış biçimleriyle sokuşturulmuş bir İslam var. Tartışılmayan bir ideoloji öğrenilemiyor da. İslam yüzyılar boyunca feodal hâkim sınıflar içinde, ulema arasında, medreselerde dar

bir çevre içinde sıkışmış kalmış. Geniş halk kitleleri ise, İslamı o Arapça duaları anladığı kadar öğrenmiş, yani öğrenememiş. İlginçtir, İslamın halkın geniş kesimlerine bir ideoloji olarak pompalanması yenidir; özellikle son yirmi yılın olayıdır. Çürüyen bir burjuvazi, toplumu kendi statükosuna İslami ideoloji aracılığıyla bağlıyor. Bunun için arkada kalan bin yılın hakim sınıflarının elinde olmayan araçlara sahiptir: Basın, televizyon, radyo, okullar, Kur'an kursları, vakıflar, İslami ideolojiyi geçmişle karşılaştırılamayacak ölçülerde yayıyorlar. Bugün tarikat ağı, toplumumuzun Osmanlı döneminden çok geniş kesimlerini sarmıştır.

Daha çarpıcı gerçek ise, İslamcı eğitimin İslamı öğretmediğidir. İslam, 1400 yıllık bir gerçeklik olarak ancak İslamın dışından öğretilebiliyor. İşte Turan Dursun, kendi inandığı dini bilmeyen bir toplumda, o dini öğretmeye başlamıştır. Bilgisiz köy vaizlerinden, kasaba hocalarından, şeyhlerden, imamlardan, müftülerden, imam-hatip okulları ve ilahiyat fakültelerinden, Diyanet İşlerinden, tarikat ulemasından öğrenemediğimiz İslamı, kendi kaynaklarından Turan Dursun aracılığıyla öğreniyoruz.

Turan Dursun'un İslam ulemasına iki üstünlüğü vardır. Birincisi, gerçeğe bağlıdır. İkincisi, İslamı ve dinleri onlardan çok çok daha iyi bilmektedir. İslam ulemasının Turan Dursun'un bilgisi karşısında nasıl eziklik duygusu içinde bulunduğu biliniyor.

Bugün insanlarımız, Turan Dursun okuyarak Cumhuriyet devriminden sonraki en kapsamlı aydınlanma olayını yaşıyorlar. Turan Dursun'un yaktığı bilgi ışığı, tarikatların, medreselerin, Kur'an kurslarının, dinsel kurum ve çevrelerin derinliklerine kadar girmektedir. Dahası bu olay, devletin dinci ideolojiyi yukardan aşağıya topluma pompaladığı bir dönemde gerçekleşiyor.

20 Haziran 1986 günü Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in başkanlığında, Başbakan Turgut Özal ve Genelkurmay Başkanı Necdet Üruğ, Devlet Bakanı Mesut Yılmaz ve diğer üyelerinin katılımıyla toplanan Atatürk Yüksek Kurulu, Türk-İslam sentezini temel alan resmi bir kültürün bütün millete aşılanmasını öngören, üzerinde "gizli" damgası vurulmuş bir raporu kabul etmişti (Bkz. *2000'e Doğru*, sayı 4, 25-31 Ocak 1987. Raporun tam metni için bkz. *Sa-*

çak, sayı 44, Eylül 1987, s. 29) CIA'nın Ortadoğu Masası Şeflerinden Graham Fuller'in Türkiye'ye "Ilımlı İslam"ı uygun bulduğunu hatırlayacak olursak, Turan Dursun'un Aydınlanma hareketinin ne denli büyük güçlerin baskısını göğüslemek durumunda olduğunu daha iyi görürüz.

Ne var ki, halkın içinden baktığımız zaman, içimize umut ve güven doluyor. Tek bir insan bile, toplumun büyük bir ihtiyacına yanıt verdiği zaman, büyük bir ışık oluyor. Ama o insanın bir Turan Dursun olması gerekli. Daha çocuk yaşlarda medrese rahlelerinde başlayan müthiş bir öğrenme merakı, araştırma tutkusu, İslamı kendi kaynaklarından inceleyen 50 yıllık bir birikim, eşine az rastlanan güçlü bir vicdan, yukardan dayatılan hâkim ideolojiyi sorgulamada ve ulaştığı gerçeği topluma açıklamada sarsılmaz bir kararlılık ve cesaret, insanlığın aydınlık geleceğine çok derin bir güven duygusu.

Turan Dursun'un bir hayatla edindiği bu özelliklerinin ekseninde ise, gerçek aşkı vardır. Turan Dursun'un yüreğine bu önüne geçilmez tutkuyu işleyen, onu Anadolumuzun diğer insanlarından ayıran etkenler nelerdir? Hangi deneyimler, nerede ve nasıl bulunan bir enerji kaynağı, onu bir ışık haline getirmiştir? Öyle ya, bırakalım Türkiye'yi, Müslümanlığı benimseyen toplumlarda milyonlarca insan medreselerde yetişti, müftü oldu. Turan Dursun'u o milyonların içinden bir ışık gibi gelecek yüzyıllara yönelten itici güç nereden geliyor? Hangi olaylar, hangi deneyimler, hangi düşünceler, hangi çevreler ve toplumsal ilişkiler gözünü çocuk yaşta medresede açmış, İslamı derinlemesine öğrenmiş bir müftüyü, büyük bir aydınlanma savaşçısı olmaya yöneltmiştir? Turan Dursun'u tanıma şansını kazananların kendi kendilerine sık sık sordukları ve toplumla paylaşmak istedikleri bir sorudur bu.

10 Nisan 1990 günü çıkarılan "Sansür-Sürgün Kararnamesi"yle susturulmak istenen, daha sonra yayını durdurulan *2000'e Doğru*, okurlarına *Yüzyıl* adıyla ulaştığı dönemde, Turan Dursun'u yaratan etkenleri araştırmaya karar verdi. Onunla çok geniş bir görüşme yapılmalıydı. Ondaki gerçek aşkının kökleri, hayatı, deneyimleri, birikimi içinden somut olarak ortaya çıkarılmalıydı. Özellikle büyük düşünsel sıçramanın oluşumu araştırılmalıydı. Turan Dursun'un kendi

içinde yaşadığı, İdealizm ile Materyalizm arasındaki, yanılsama ile gerçek arasındaki çelişmeler birer birer açılmalı, kendisini aşma süreci bütün boyutlarıyla açıklanmalıydı. Derin bir ahlaki çözülme ve ikiyüzlülüğün yaşandığı ülkemizde, topluma ve kendi vicdanına karşı sorumluluğun, aydınlanma ahlakı ve cesaretinin kaynakları, Turan Dursun'un kişiliğinde somutlanmalıydı.

Şule Perinçek, bu amaçla Turan Dursun ile 21 Haziran 1990 Perşembe gününden başlayarak birkaç gün süren uzun bir görüşme yaptı. Görüşmenin tamamına yakını ses bantlarına kaydedildi. Turan Dursun'un vapurda ve Cağaloğlu yokuşunu tırmanırken anlattıkları ise, elyazısıyla tutulan notlarla saptandı.

Turan Dursun, bu görüşme yayımlanmadan 4 Eylül 1990 günü karanlığın kurşunlarına hedef oldu. Görüşmenin bazı bölümleri özet halinde öldürülmesinden sonraki ilk *Yüzyıl (2000'e Doğru)* dergisinde çıktı. Ancak görüşmenin tamamı ilk kez elinizdeki kitapla gün ışığına kavuşuyor.

Turan Dursun, hayatı boyunca dinleri Ortadoğu tarihindeki düşünsel kaynaklarıyla bağlantılı olarak inceledi, ancak dinlerin oluşturduğu ideolojik düzlemle toplumların maddesi arasındaki ilişkiler üzerinde yoğunlaşmadı; dinlerin üzerinde yükseldikleri sınıfsal süreçlerle bağlantıları, bu süreçlerden nasıl etkilendikleri ve yine o süreçleri nasıl etkiledikleri sorunsalına yönelmedi. Bu nedenle Turan Dursun'un dinleri, tarihsel bir kategori olarak ele almaktan çok, Aydınlanma Çağını yaşamış bir dünyanın penceresinden değerlendirdiğini görüyoruz. Öte yandan Turan Dursun'un bir ideoloji olan dine, toplumsal süreçleri etkilemede bütün tarih boyunca belirleyici roller yüklediğini de görüyoruz. Kuşkusuz tarihin belli anlarında ideolojinin ve üst yapı kurumlarının böyle roller oynadığı bir gerçektir. Ancak ideoloji ve siyasetin kendisi de, belli toplumsal ilişkiler üzerinde yükselir, belli ilişkileri yerleştirmek veya sürdürmek gibi bir işlev görürler.

Ortadoğu'nun tektanrılı dinleri olan Musevilik, Hıristiyanlık ve İslamiyete baktığımız zaman, ortak bir payda saptıyoruz. Her üç din de, belli tarihsel dönemlerde, birbirine yakın mekânlarda, belli top-

lumların sınıflara bölünmesine, özel mülkiyeti kurumlaştırmalarına, ticaretin ve meta ekonomisinin gelişeceği bir düzeni gerçekleştirmelerine yönelik ideolojik iklimi yaratmışlardır.

Musevilik, bu ideolojik işlevi, Hıristiyanlıktan çok geri toplumsal koşullarda üstlendi. İslamiyet ise, Hıristiyanlıktan zaman olarak altı yüzyıl sonra ortaya çıkmakla birlikte, Ortadoğu'da meta ekonomisinin kıyısında kalan daha geri bir bölgenin, ticaret uygarlığına katılmasına önderlik etti.

Hıristiyanlık çok uzun bir dönem muhalefette kaldı, ancak Roma imparatorlarının benimsemesi üzerine zamanın süper devletinin ideolojisi haline geldi. İslamiyet ise, doğuşundan çok kısa bir zaman sonra devlet kuruluşuna önderlik etti ve toplumu düzenleyen bir rol oynadı.

Dinlerin üzerinde yükseldiği toplumsal ilişkiler ve roller, onların ideolojik içeriklerini de belirledi.

Gezegenimizde 8-15. yüzyıllar arasındaki yedi yüzyıla baktığımız zaman, uygarlığın merkezinin İslami ideolojiyi savunan imparatorluklarda olduğunu görüyoruz. Buna karşılık, Avrupa'da kapitalizmin daha önce gelişmesi, Ortaçağ Skolastiğinin kendisini Hıristiyan olarak kabul eden coğrafyada yıkılmasına yol açtı. Kapitalizme geçişte önderliği Batı'ya kaptıran Doğu toplumları ise, Ortaçağın pençesinde kaldı.

Hıristiyanlığın veya İslamın reform şansını ise, bu dinlerin ideolojik yapıları değil, varoldukları toplumların kapitalistleşme dinamikleri belirledi. Akdeniz'in çevresindeki toplumların gelişmesindeki eşitsizlik, dinlerin oynadıkları rollere, parlayış ve sönüşlere de yansıdı.

Batı toplumlarında gelişen kapitalizm, 19. yüzyıl sonlarına doğru emperyalist karakter kazanarak, İslam toplumlarının yaşadığı coğrafyayı da hâkimiyeti altına aldı. Batı kapitalizmi, girdiği Doğu toplumlarında, bir yönüyle kapalı ekonomileri dünya ekonomisine açan bir rol oynamakla birlikte, esas olarak o toplumlarda bağımsız gelişmenin filizlerini kırdı, ideolojik alanda ise İslami payandaladı, aydınlanma yönündeki her atılımı yerli gericilikle birleşerek boğmaya yöneldi.

Türkiye'nin Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Devrimi, bu tabloda

ezilen dünyanın aydınlanma yönündeki ilk güçlü atılımıydı. Burjuvazinin önderliğindeki bu aydınlanma hareketi, Kemalist devrim dalgasının inişe geçmesine paralel olarak geri çekildi. Cumhuriyet burjuvazisi, kendi kurduğu ilişkilerin üzerine oturduktan sonra tutuculaştı. Kapitalist sanayileşmenin insan malzemesini yaratmaya yönelik olan laiklik hareketi, daha 1930'lardan başlayarak kireçlenmeye ve giderek taşlaşmaya başladı. Böylece laikleşme, emekçi halkın aydınlanmasına sonuna kadar ihtiyacı olan biricik sınıfın, işçi hareketinin sorunu oldu. Böylece laiklik yeni bir içerik de kazandı. Burjuvaziye laiklik, Osmanlı otoritesinin toplumsal temelini yıkmak, kendi iktidarını pekiştirmek ve sanayi için gerekli işgücünü yaratmak için gerekliydi. İşçi sınıfına ise laiklik emekçi iktidarının itici güçlerinin aydınlanması ve özgürleşmesi için gereklidir.

Turan Dursun'u aydınlanma mücadelesinde *2000'e Doğru* ile buluşturan etkenleri bu tarihsel süreçle açıklayabiliyoruz. Devrimci dönemde laikliğe yönelen burjuvazi artık emekçi halkın aydınlanmasından korktuğu için, toplumda dinciliği destekleyerek hegemonyasını sürdürebiliyor.

Türkiye'de emekçi halkın siyasal ve ekonomik mücadelesi hiç kuşkusuz ideolojik ve kültürel alanda aydınlanma mücadelesiyle el ele gidecektir. Laiklik, bütün dünyada otoritesini ilahi iradeye dayandıran krallıklara karşı, demokratik devrim mücadelelerinde ortaya çıktı ve gelişti. Türkiye'nin yarım kalan demokratik devrimci, halkın Ortaçağ ideolojisinin prangasından kurtuluşunu daha fazla gerektiriyor. Türkiye halkı için laiklik, mezhep ayrılıklarını aşmak ve birleşmek için de gereklidir.

Turan Dursun'u yaratan dinamik, hem bu yüzyılın başındaki büyük devrimci atılımda, hem de günümüzün emekçi hareketindedir. Bir müftü, ezilen dünyadaki ilk güçlü aydınlanma atılımının gerçekleştirdiği bir ortamda, emekçi halkın aydınlanmayı sonuna kadar götürme ihtiyacından güç alarak o ışığı yakmıştır. Turan Dursun, bu özelliğiyle bir Türkiye gerçeğidir. 21. yüzyılda dönüp arkamıza baktığımız zaman, 20. yüzyıl Türkiyesi'nde geleceği yaratan birkaç önemli insan çabasından biri olarak anılacaktır.

Turan Dursun öldürüldüğü zaman, Diyarbakır E Tipi cezaevin-

de tutuklu idim. Ona halkın duyduğu büyük sevgiye, orada da tanık oldum. Diyarbakır'dan eşim Şule Perinçek'e yazdığım satırlar, yüreğinde gerçek sevgisi olan herkesle paylaştığım duyguları yansıtıyordu:

"Turan Dursun'un vurulmasından beri Gerçek Aşkı kan ağlıyor. Bizim toplumumuzda ve Solda da en az olan değere, Gerçek Aşkı'na sıkıldı o kurşunlar. Ve daha önemlisi derinleşen bilgiye. Zaten Gerçek Aşkı, derin materyalizm de ancak bilimde derinleşmenin ürünü olabilir. Bir cengâverler toplumunda, gerçek kahramanlık, Materyalizmin insana verdiği sade ve gösterişsiz kahramanlık, bir elini gene şakağına koymuş yatıyor öyle caddenin üzerinde ve gazete kâğıtları altında. Aslında "kahramanlık" sözcüğü gitmiyor bu olaya, vermiyor Turan Dursun'un Materyalizmini ve ışıklaşan cesaretini.

"Gerçeği ve kendimi nasıl öyle öksüz hissettim, bilemezsin. Kendimize öylesine acıdım ki! Şimdi biz toplum olarak İslamı kimden, nasıl öğreneceğiz? Kim on yıllarını verecek de, küçük yaşlardan medreselerin boşluklarında yatarak öğrenecek İslamı? Turan Dursun, İslamı hem içinden hem dışından biliyordu. Sümerler'e, Babim'e, Mısır'a, Museviliğe ve Hıristiyanlığa uzanan kaynaklarıyla biliyordu İslamı.

"Onu yitirince, ona ait ne bulabilirim diye deli gibi aradım buralarda. İbnî Haldun'un *Mukaddime*'sini buldum. Turan Dursun çevrimiş ve Önsöz yazmıştı. Yeniden okudum. O Önsöz'ü yazacak çok insan yok. O çeviriyi yapabilecek ikinci bir insan yok. 14. yüzyıl Arapçası'nı da biliyordu, Peygamber döneminin 7. yüzyıl Arapçası'nı da

"Yazarken, kafamda somut bir okur kararlaştırır ve hep ona hitap edermiş gibi yazarım. Ağustos ayının *Teori* dergisinde çıkan "Laikliğin Toplumsal, Siyasal, Felsefi Boyutları"nın birçok bölümünü hep Turan Dursun'la konuşur gibi yazmıştım. Materyalizmin Ulusal Kaynakları konusunu işleyen hacimli bir kitaba dönüşecek çalışmalarımı onunla tartışmayı o kadar özlüyordum ki. O nedenle sana görüşte "Turan Dursun okudu mu yazıyı" diye sormuştum. Uzun uzun, günlerce konuşmak istiyordum onunla. Özellikle İslama ilişkin bölümler-

de onun uyarılarına, derinleştirmelerine çok ihtiyaç duyuyordum. Bilimsel çalışma konusunda coşkusu olan, adeta kendinden geçen birkaç insandan biriydi. O cezbeyi, o sarhoşluğu paylaşmak bana tarifsiz mutluluk veriyordu.

"Cemal Süreya'dan sonra Turan Dursun'u da yitirmek, bende 'hayat çok kurulaştı ve renksizleşti' duyusu yarattı. Yalnız gerçek dostlar değil, halis dostluk da vuruldu. Dostluğun erozyona uğradığı bir dünyada asıl felâket bu"

Bu Önsöz'ü bir gerçekle bağlıyorum:

Turan Dursun'a arkadan sıkılan kurşunlar, Turan Dursun Üniversitesi'nin öğretimini durduramadı. Sanki toplumumuzda İslamı ve dinleri öğrenme merakı böyle bir kurşun sesini bekliyordu. Turan Dursun'un öğrencilerinin sayısı, onbinlerden yüzbinlere yükseldi.

Doğu Perinçek
1 Kasım 1992

I
HAYATIM

- Bugün dönüp arkanıza baktığınız zaman, ne düşünüyorsunuz?

-Dünyayı değiştireceğimi biliyordum bir ölçüde. Birçokları bana, "ya olur mu? Sen? Dünyayı?" diyordu. Belki bir tepkiden doğmuştur. Hani, ikide bir bana, "sen mi bu dünyayı değiştireceksin, sen mi bu dünyayı.." Tamam kardeşim ben, bu dünyayı değiştireceğim! Başka bir yolu yok, ben bu dünyayı değiştireceğim. Kimsenin kararı değil. Bu dünyayı ben değiştireceğim, diye yola çıktım. Hiç kimse bana yer vermezken, yer verilmezken, bu savı ileri sürüyorum. Yıldırım'a [Aktuna] bile sormuştum: "Bak sen deli doktorusun, ne dersin... Yani ben dünyayı değiştireceğimi söylüyorum. "Gülmüştük.

Çocukluğum, Annem, Babam

-Doğumunuzdan bu yana yaşamınızı anlatır masınız? Çocukluğunuz, aileniz... Sonra, bugüne nasıl geldiğinizi konuşalım.

-Sivas'ın Şarkışla ilçesine bağlı, o zamanki adıyla Yapaltı şimdiki adıyla Gümüştepe köyünde doğmuştum. Beş yaşındayken Ağrı'nın Tutak ilçesine; babam anam ve o zamanki kızkardeşim ve ninemle birlikte; babam aileyi almış götürmüş.

- Kaç kardeşsiniz?

- 6 kız bir de erkek kardeşim oldu. Ağrı'ya gittik. Babamın bütün hevesi, oradaki, babasından kalan tarlalara sahip olmaktı; o tarlaları alıp sürmekti. Ama bilmiyordu ki ağalar, tarlaları çoktan kendi üzerlerine geçirmişler ve kendisine bir karış toprak bile vermeyecekler. Bu gerçekle karşılaştık gidince. Tutak'ın, Esmer köyünden gelmeymiş, babası. Davar çobanlığı falan yaparmış babam. Davar çobanlığı yaparken de biraz Kur'an öğrenmiş. Ninem onun beline asarmış Kuran'ı. "Bir yandan okursun, hani davarlara yararı olur, korur hem de ilerde din adamı olursun" diye. İşte o işe yaramıştı, ortada kalınca köy imamlığına başlamıştı.

-Babanız Türk mü?

-Evet, babam Türktü, anam Kürttü. Fakat anam babamın yanında

Kürt olduğunu pek söyleyemezdi, korkardı. Babam sürekli anamı kınardı, anamın yakınlarını kınardı. İkide bir sorardı:

"Kürtler hep eşkiya olur değil mi?"

Anam başlardı: "He vallah doğru."

"Kürtler çok kötüdür değil mi?"

"He vallah doğru."

Babam her ne derse anam, "He vallah doğru" derdi. Sonradan anama dedim ki, "Ana, niye babama sen hep he vallah doğru" derdin? Öyle görmüş, öyle söylüyor. Çok tatlı bir insandı anam. Bir de ilerciydi. Birkaç yıl oluyor, öldü.

Ben dinsiz olduktan çok kısa bir süre sonra, anamı bir değişim içinde gördüm, çünkü konuşuyordum. Ama babam beton gibidir. Hiçbir şey işlememişti, olduğu gibi kalmıştır.

- *Anneniz de Sünni miydi?*

Annem Şafiydi ama babam, Hanefi yapmıştı. Tabii Şafi de Sünni mezhebindendir de, Hanefilik mezhebin sonradan babam almıştır. Aslında mezhebi filan yoktu, kocası vardı. Kocası ne diyorsa oydu. Orada babam imamlık yapmaya koyulunca, o yarım yamalak dinsel bilgisiyle beni de Şeyh Ramazan diye birinin yanına vermişti. Kargalık köyünden. Şeyhin bir tekkesi vardı. Şeyh, ağa ve molla üçlüsü orada öyle bir mekanizma oluşturmuşlar ki, hemen her köyde vardı bu. Çevreden din öğrenmek isteyenler, Arapça öğrenmek isteyenler, oranın özel deyimiyle "şeriat" öğrenmek isteyenler toplanıp gelirler, camide yatıp kalkarlar, şeyhin, ağanın ve mollanın gözetiminde din adamı olarak yetişirler. Bu, Cumhuriyet dönemi boyunca da sürmüştür. Yani orada hiç eksik kalmamıştır.

-*Kaç doğumlusunuz?*

-1934 doğumluyum. Onların yanında önce, Kürtçeyi bilmiyordum, Kürtçe öğrendim. Benim ilk romanım o yaşamımın bir kesitini içine alıyor. Adı da *Kulleteyn*. Kulleteyn bir havuz demektir. Orada hemen her köyde var. Havuzun içinde hemen her tür pislik var. Ama Şafi mezhebine göre o kadar su pislik götürmediği için temiz sayılır. Onunla taharet yaparlar, aptes ve boy aptesi alırlar. Oralarını buralarını yıkarlar. Her türlü pislik dökülür. Zaten çevresi çöplüktür. Külleri yığarlar çevresine, çöpleri dökerler. Çocuklar gelirler o kulleteynin

çevresinde işerler, büyük küçük apteslerini yaparlar. Onlardan çıkan pislikleri, artıkları tavuklar karıştırır, küllüklere bulaştırır ve kulleteyne döker. Bir yandan başka türlü pislikleri de içine alır. Artık öyle bir hale gelmiştir ki, kulleteynin yüzü bir tabaka oluşturmuştur. Su tabakadan gözükmez pek, bataklık gibi gözükür kulleteyn. Ama üzerindeki kalın tabakayı, pislik tabakasını elleriyle o tarafa bu tarafa iterler, suyu alırlar ve kullanırlar. Yani böyle bir durum. Fakat ben Hanefi mezhebinden olduğum için, "Hanefi mezhebine göre caiz değildir" diye uzak bir yere giderdim, suyu bir çeşmeden kullanır, aptesimi alırdım. O zaman daha 7-8 yaşlarında idim.

İlkokula falan gitmedim. İlkokula gitmeyi nasıl da düşlerdim! Çünkü bir kez kente gittiğimde görmüştüm çocukları. Cicili bicili giyinmişlerdi. Okul önlükleri bana çok çarpıcı gelmişti. Onları düşümde bile görmüştüm. Kendimi o giysiler içinde görmüştüm. Ama tabii o gâvur işi sayıldığı için yaklaştırılmamıştım.

Babam kafama koymuştu: "Basra'da, Kûfe'de bile bulunmayacak ölçüde büyük âlim olacak oğlum." Hatta, babam daha evlenmeden Adana'ya gitmiş. Adana'dan armağanlar getirmiş anasına. Tabii Adana'da biraz çalışmış. Armağanlardan başka kendisine de bir şeyler almış. Ninem "Peki kendine ne aldın?" diye sormuş. "Kendime bir iki kitap aldım" demiş. O zamanki dinsel kitaplardan. "Ana, aslında ben bu kitapları oğluma aldım" demiş. Daha evlenmemiş! "Daha evlenmedin, oğlun nerede?" demiş. "Evleneceğim" demiş. "Oğul, evleneceksin, acaba çocuğun olacak mı olmayacak mı? Olursa da oğlan olacak mı? Sonra bunları okuyacak mı? Bütün bunları bilmeden şimdi gittin bütün elindekini avucundakini kitaba verdin geldin, sen deli misin?" demiş. Ama babam o zaman şu karşılığı vermiş, çok ilginçtir: "Ana, benim oğlum olacak. Öyle bir âlim olacak ki, Basra'da Kûfe'de bile böyle bir âlim bulunmayacak."

Öğnimim

O hedefi babam kafama koymuştu. Sürekli öyle bir hedefe ulaşmaya çalışıyordum. Ancak zamanım yoktu. Şimdi hesaplıyorum,

oradaki fakihler, mollalar sadece Arapça grameri, "sarf" ve "nahv" denilen Arapça grameri okumak için en az 15 yıllarını veriyorlardı. Benim o kadar zamanım yok. 15 yıl ta Basra'da, Kûfe'de olmayacak ölçüde âlim olacaksam daha kısa sürede bitirmeliyim. Ben bir kış içinde Kürtçeyi öğrendim, hem de çok iyi denecek ölçüde. O gramer çerçevesinde bir kış salt bu "nahv"ı bitirdim, başka dallardaki konuları okumaya yöneldim. Ve o Ağrı'nın Kargalık köyünde Molla Nadir başhoca oydu, onda okudum. Onda okuyacağım kadar okuduktan sonra Muş'un köylerine gittim. Molla Zahid Irak'ta ünlüydü. Orda burda işte Erzurum'un, Ağrı'nın, Muş'un değişik köylerinde bulabildiğim, işitebildiğim, çok iyi olduğunu işittiğim Kürt hocalarının yanında okudum.

- Neden Kürt hocalar?

- Çünkü oralarda Arapça'yı, dinsel konuları iyi bilen Kürtler var. Kürt hocalarının bildiği Arapçayı, Araplar bile bilemez. Yani oradaki bir Kürt mollası, eğer iyi biliyorsa, okumuşsa, onun bildiği Arapça'yı, Arap edebiyatı profesörlüğü yapan bile kolay kolay bilemez. Şundan: Arap kendi diline önem vermez. Bugünkü Arap zaten Arapça'yı bilmez. O toplumun bu toplumun egemenliğinde kaldığı için, Arapça ordan burdan birtakım sözcükler almıştır. Kendi asıl söz dizimini de sözcükleri de, yitirmiştir. Ama Arapların dışındaki toplumlar; Türkler, özellikle Kürtler, Arapça'yı gramerden öğrendikleri için, üstelik pratikleri de var o Kürtlerin, bugünkü Arapça'yı iyi biliyorlar. Çok iyi öğrenebiliyorlar.

-Bugün de hâlâ var mı?

-Var, bugün de var, hatta epeyce var. Bugün dinsel konular, Arapça falan yok olmuş olsa bile yeniden yaratabilecek durumda bu köylerdeki kimi mollalar. Tabii eskisi kadar yok, ama yine de var. İmam hatip okullarında, yüksek İslam enstitülerinde, ilahiyatta pek Arapça öğrenilemiyor. Bir sürü dersin arasında bunun uzmanlığı elde edilemiyor. İyi Arapça öğrenmek kolay olmuyor; yani klasik Arapça'yı, Muhammed dönemindeki Arapça'yı, sonra o dönemi izleyen yüzyıllarda kurumlaşmış birtakım dallara göre oluşmuş Arapça'yı. Düşünün ki, 7 ve 8. yüzyılda, o Abbasi halifelerinin kılavuzluğuyla, Batı dün-

yasından pek çok şey Arapça'ya aktarılmıştır. Mesela Organon, Aristo'nun ünlü Organon'u aktarılmıştı, Arapça'ya çevrilmişti. Urfa'da, eski Urfa'da bir Sinan ailesi var. Bu aile çok ilginç bir aile, Eski Yunan düşünce dünyasında gelişip de sonradan yitip gitmiş olan birçok eseri Arapça'ya kazandırmışlar. Sonradan Batı dünyası, birçok bilimsel yapıtı, o zaman Arapça'ya çevrilmiş olanlardan bularak elde etmiştir. Bu bir olgu. İşte bu olgu nedeniyle Arapça'ya çok büyük önem veriliyordu, özen gösteriliyordu.

Ben 12 yaşındayken Aristo'nun *"Poetika*'sını ezberlemeye koyulmuştum. Düşünün, daha 12 yaşındayım. Aristo'nun birçok kitabını Arapça'dan ezberlemiştim.

-Sizin kendi çabanızla mı, yoksa...

-Benim kendi çabamla. Ama okutuluyordu. Yani okutuluyordu da herkes okumuyordu. Ben kafama koymuştum ya, Basra'da, Kûfe'de olmayacak ölçüde bir şey olacağım diye. Nerede ne var, işte şunlar var, şu dallar var, ben hemen öğreniyorum. Nerede okutabilecek bir kimse varsa gidip ondan öğrenmeye çalışıyordum. İşime yarar yaramaz, hedefime götürecek bir basamak olarak görüyordum. Basra'da, Kûfe'de olmayacak ölçüde âlimin bilmesi gerekenler neler olur? İşte bunlar olur. Bu da var mı okutulacak şeyler arasında? Evet, var. Öyleyse ben de okumalıyım, ben de bilmeliyim. Düşünün, hiç işime yaramayacağını söylemişlerdi, Aruz'u kendi yapıtından okumuş ezberlemiştim. Edebiyatçı değilim. Aruz benim ne işime yarayacaktı? Ama 2000 kadar şiir ezberlemiştim. Bunların bin tanesi sadece bir gramere ait "elfiyye". Herhangi bir sureyi okur gibi hâlâ okuyabiliyorum. En azından 2000 kadar Arapça şiir ezberledim. Bazıları çok da hoşuma gider. Zaman zaman söylerim. İsterseniz bir tanesini söyleyeyim. Muhammed'den önceki dönemin şairlerinden Mütelemmis'in dört dizelik bir şiirini söyleyeyim. [Arapça kıtayı okuyor]

Diyor ki:

> "İki aşağılıktan başka zulüm ve baskı altında kalan olmaz. Bu iki aşağılıktan biri ortalık eşeğidir ve biri de çividir. Ortalık eşe-

ği çürük bir iple bağlıdır. Öyleyken bu ipi koparıp gideyim demez. Çivinin de sürekli başına vurur dururlar. Ezilir ve ses çıkarmaz."

Zamanla sevdiğim kimseler, kızlar olmuştu. Onlara, Türkçe şiirler türküler bulamayınca, Arapça söylemişimdir. Bir kız hakkında Arapça söylenen şiiri ben sevgilime söylemişimdir.

-Var mı aklınızda öyle bir şiir?

-Var. [Arapça şiiri okuyor.] Adam sevgilisinin bulunduğu çadıra gidiyor, onu görmek için. Bakıyor ki, sevgilisi ailesiyle birlikte çadırı söküp, çıkıp gitmiş. Ama orada ocak taşları kalmış. Ocak taşlarına bakıyor, bir şiir söylüyor. Çok, çok fazla ağlamış, çok ağlamış, gözleri kör olmuş. Kör olan gözlerini ocak taşlarına sürüyor. Selma'ya sesleniyor: Sen gittin, buralar boş kaldı, kimseyi göremiyorum. Ama hiç değilse ocak taşların var. Belki de bu ocak taşları gözlerimin açılmasını sağlar.

Örneğin bir Mecnun Leyla'ya sesleniyor: [Arapça şiiri okuyor]: Bir yere gidiyor. Çok güzel bir yer. Geyikler falan var. Geyikler alabildiğine güzel. Güzellikleri görür de, güzeller güzeli Leyla'yı düşünmez olur mu? Leyla hemen gözünün önüne geliyor ve karşısındaki geyik Leylalaşıyor, birden Leyla oluyor. Ve işte o zaman diyor ki:

"Ey, buranın güzel geyikleri. Burada size Tanrı adına and vermek istiyorum. Lütfen söyleyin. Leyla da sizden midir, yoksa bir insan mıdır? İnsanın böyle güzeli olmayacağına göre Leyla sizdendir de, herhalde siz söylemiyorsunuz."

Bunun gibi şiirler. Ben oralarda Kürt hocalardan okunması doğal olan ve olmayanları öğrendim. Diyorum ya, 15 yılı "sarf" ve "nahv" ve Arapça gramerlere verdikten sonra başka şeylere artık yer kalmaz. Mantıktan bir iki şey okuturlardı, okurlardı. Bir Kavl Ahmet diye bir şey var. Aslında Kul Ahmet'tir de, onu okuyamamışlar, Kavl diye okumuşlar. Çünkü Arapça'da hem Kul okunur o, hem de Kavl. Kavl, söz demektir. Oranın insanı Türk olmadığı için Kul Ahmet'in adını Kavl Ahmet diye söylemiştir. Bütün Doğu'da bu kitap okutulur, Kavl

Ahmet diye bilinir. Mantıktan, Aristo'nun kitaplarından birini okuturlar. Tasavvuri Tasdikat diye bir şey var. O da yine mantığa ilişkindir, onu biraz okuturlar. Ama asıl Arap edebiyatına gelince, başka bilim dallarına gelince, pek fazla bir şey okumazlar, okuma olanağı bulamazlar. Zamanları olmaz. Ancak belirli, sıradan olmayan mollaları on iki ilim denilen bilim dallarını okuyup bitirmiş olabilir ki, o da parmakla gösterilecek nitelikli kimselerdir. Ben en son basamaklarına kadar okudum orada. En son basamakları *Cem'-ül Cevami* diye ad verdikleri bir kitaptır. Tüm İslam hukukunu içine alır. Ona kadar okudum. Yine çocuk yaşlardaydım. Fakat kendimi hep Türk olarak bildim. Kürtlerin içinde yaşardım. Ailemin yanına bazen giderdim, zor konuşurdum Türkçeyi.

- *Tek başınıza kalıyordunuz öyle mi?*

- Tabii, tabii. Ben de camide kalıyordum. Camilerde Kürt öğrencilerle birlikte. Zekât toplardık. Zekât getirilirdi. Toprak ürünlerinin onda biri hâlâ toplanır orada. Devlet ayrı vergi toplar, mollalar ayrı vergi toplar. Daha doğrusu şeyh adına , ağa adına fitre ve vergiler toplanır, getirilir. Gelenlerle oradaki öğrenciler geçinirler.

Tabii bu arada öğrenciler köylerden de yiyecek alır, toplarlar. Öyle ilginç durumlar meydana gelir ki, bu toplama işinde. Kulplu kazanlar vardır. Kulplu kazanların ortasından ağaçlar sokulur. Öğrencinin biri bir sapından, öteki diğer sapından tutar. Ev ev dolaşırlar. Şimdi diyelim sizin eve geldik, kapınız çalınır. Siz bilirsiniz ki, fakih geldi, fakih derler öğrencilere. Evde ne varsa, ne pişmişse ondan bir kap yemek getirirsiniz. Varsayalım bu bir kap çorbadır, çorbayı kazana dökersiniz. Öbür evde süt vardır, döker aynı kazana. Bir başka evde pekmez var, aynı kazanın içinde... Yani etlisi, sütlüsü,. tatlısı ne varsa, aynı kazanın içinde birikir. Kendine özgü bir karışım oluşur. Bu karışım getirilir, hücre denilen bir yer vardır caminin bitişiğinde. Hücre oda demek. O hücrede bölüştürülür. Kimilerinin tabakları vardır, hazırlamışlardır. Bir tek tabak. Öğrenci bulabilmişse ancak bir tane tabağı vardır. Kiminin de hiç tabağı yoktur, ekmeğin üzerine dökülür o karışım. Sağdan soldan dökülmesin diye de ekmeği çobuk çabuk yalar. Tam dökülmeyecek duruma geldiğinde artık ne kadar yiyecekse o kadar yer. Ne kadar yiyecekse dediğim, yani onu üç öğün yemek zo-

runda. Belki bitirmek isteyecektir onu, ama öğleye ne yesin, akşama ne yesin. Onun için canı istese de onu bitiremez, saklayacak.

- *Sizin tabağınız var mıydı?*

- Benim tabağım yoktu. Götürüp bir yere saklamaya çalışırdım. Saklamasam, bulan yer. Artık nerede saklarsın bir soba deliğinde, şurada burada...

Kimi zaman hiçbir yer bulamazsınız, yastığın, minderin altına koyarsınız, yağlanır tabii ki.

Bitlerle de zaten özdeş duruma gelmiştik. Yani bit ve biz oralıydık. Bit oranın ayrılmazıydı, yaşanan yerin ayrılmaz parçasıydı.

Varmış yokmuş sorun değildi. Mütalaa saati vardır. Önce metin ezberleme var. Metinlerini alan öğrenciler koşarlar, caminin çevresinde bulabildikleri yerlerde, eğer yazsa, açık havada, kışsa ahırlarda; ellerinde kitapları, gide gele metin ezberlerler. Akşama değin bunu yaparlar. Akşam olunca mütalaayla ilgili saat vardır. Herkes gelir, öbek öbek olurlar caminin içinde bir papatya gibi. Ayaklar arkaya doğru, başlar öne doğru, ortaya bir kütük konmuştur. Onun üstünde ilahi lambası vardır. Ortadaki kütüğün ve ilahi lambasının çevresinde uzanmış olarak sessizce kitabı okur, buna mütalaa denir.

- *Kaç kişi olurdu?*

- Böyle grup grup olarak camide en az 40-50 öğrenci bulunurdu, en az bu kadar. Yatar kalkarlardı. Romanımda orada homoseksüel olayların bulunduğunu da belirtiyorum. Erkek, çocuk denmez. Çocuk yaşta olan yalnızca ben vardım, benden başka çocuk yoktu. Yani en az 13-14 yaşında. 25-30 yaşlarında olanlar da var. Çeşitli basamakta olan mollalar.

- *Peki, o dönem boyunca eve gelinebilir miydi? Yaz tatili gibi..*

- Yok, hayır. Bazen yazın ya da kışın ailelerini çok kısa bir süre görüp gelenler olurdu. Tümden bırakıp gidenler de. Geri dönmek istemeyenler de olurdu. Bıkıp usanmıştır. Bırakmıştır, başka mesleklere geçmiştir. Böyle olanlar da vardı.

- *Buradan çıkınca, ne yapıyorlar?*

- O yüksek dereceli, artık alacağı yere göre molla oluyor. Ya gidiyor, o da böyle bir kurum oluşturuyor. Kendi çevresinden şeyhle ağayla bağlantı kuruyor. Hani herkes, Türkiye'de zengin olma umu-

dunu taşıyarak "ben de şunu yaparsam, şu kazanı elde edersem, ben de sınıf değiştiririm" diye düşünür ya, onun gibi orada o üst şeye ulaşmanın yolunu aramak herkeste vardır. Kimi başarırdı, kimi başaramazdı, öyle.

- *Yasal açıdan yasak değil mi?*

- Oralarda yasak hiçbir zaman geçerli olmamıştır. Yasalara göre yasak aslında, tabii. Her şeyi ağalar çözüyordu. Oranın insanını jandarmaya, mahkemeye gönderen de ağa olurdu, kurtaran da ağa olurdu. Şeyh, ağa ve molla, bunlar her zaman iç içe olagelmiştir. Milletvekilleri de onlardan oluşmuştur. Bugün biraz çağdaş görünümleri vardır, ama değişen bir şey yoktur.

- *Kaç yıl sürdü orada eğitiminiz?*

- 12 ya da 13 yaşına değin. Orada okuyacağım kadarını bitirdim. Şafilerin içinde, Kürtlerin içinde okuyacağım kadarını okudum.

- Onlar Şafiî miydi?

- Tabi, tabii hepsi Şafiîydi.

- *Peki, babanız nasıl izin verdi, Şafiî değil.*

- Babam Hanefi de, hepsi Sünni. Şimdi Sünni mezhepleri Şafiî, Hanefi, Maliki, Hanbeli. Bunların dışındakilere pek değer vermezler. Alevilere çok korkunç düşmanlığı var babamın. Babam bir Hıristiyana bir Yahudiye yer verir de, Aleviye kesinlikle yer vermez.

- *Köpekle aranız nasıl?*

- Köpeklerden çok korkagelmişimdir. Köpek dediniz, değil mi.?

- *Evet.*

- Her zaman korkagelmişimdir. Çünkü yemekleri toplarken evlere giderdik, köpeklerle karşılaşırdık. Isırılma olayı olduğu için.

- *Şafiîler el sürmüyorlar, değil mi?*

- Evet, Şafiîler el sürmezler. Sürmezler de köpek, kulleteyne girer, başını sokar, oradan su içer de, yine de gidip oradan su kullanırlardı. Hem el sürmezler, hem de köpeklerle içli dışlıdırlar.

İcazet Alışım

Türk babadan geldiğim için kendimi Türk gördüm. Bu nedenle,

Şafiîler kesiminde, Kürtler kesiminde, icazet derecesinde, en son basamağa kadar okuduktan sonra bile, Türklerde geçerli olan yöntemi öğrenmeli demişimdir. Ve sonra başladım Türk hocaları aramaya. Bu kez kent kent dolaştım.

- *Kendi başınıza?*

- Kendi başıma.

- *13-14 yaşında*

- Ondan sonra Türk hocalara gittim. Bir ara Çerkeslerle kaldım. Çok iyi Çerkesçe öğrendim. Çerkes hocasında biraz okudum, Türk hocalarında biraz okudum. Ve Türk hocalarında okuduklarımla da en son basamağa kadar çıktım. Yani icazeti Türk hocalarından aldım. En son okuduğum Konya'nın Çumra ilçesindeki Tahir hocaydı.

- *Konya'ya kadar geldiniz?*

- Tabii, tabii. Adana, Sivas, Kayseri, Konya, Malatya, nerede bir hoca görürsem, işitirsem, şu kitapları okutabilir, gider ondan onu okurdum. Dediler ki, Kazvini'yi ancak Konya'nın Çumra ilçesindeki hoca okutabilir. Kazvini'yi pek kimse bilmiyor aslında. Türk hocalar da pek bilmezler, okumazlar ama, okunması eskiden öngörülmüş olan listenin içinde o da var. Madem o da var, madem ben de öyle olacağım, öyleyse okumalıyım. Gittik Konya'nın Çumra ilçesine, hiç alışık olmadığım bir hoca tipiyle karşılaştım. Şimdi bizim bildiğimiz hocalar biraz şarkıdan türküden uzak kalırlar. Yani yaşamla pek ilgilenmezler.

- *Batı'ya ilk gelişiniz.*

- Yok hayır, bu kesim, Türkler'deki ilk başlayışım Adana'nın Dörtyol ilçesinde oldu. Orada da Molla Zahid vardı. Molla Zahid'de okumuştum. Türk hocası. Fakat oralarda hep bana Kürtoğlu derlerdi. Çünkü çok az bildiğim Türkçe, hep Doğu'daki Kürtçe ile karışık olan Türkçe'ydi. O bozuk Türkçe'yle bitirdim Türk kesimindeki okumalarımı. Konya'nın Çumra ilçesindeki Tahir Efendi'yi alışılmadık bir hoca olarak gördüm. Çünkü, adam kahveye gidiyor; eli arkasında kapıdan girdiği zaman kahvedekiler, hoca efendinin türküsüyle şarkısını koyun diyorlar. O zaman gramafonlar vardı. Hocaya bir dinletirlerdi. Hiç oturmazdı hoca. Dinler, çıkar giderdi. Öyle bir gururlu hocaydı ki! Vali gelmiş, kendisi de oradaki sıradan bir ilçe camisinin imamı.

Kaymakam, hocayı valiye tanıtıyor. Valinin nasıl olduysa adını öğrenmiş hoca, Ahmet diyelim, "Ahmet nasılsın" diyor. Vali şaşırıyor. Hiç beklemediği bir şey.

Hoca kendisini çok âlim gördüğü için, "Mademki ben âlimim, herkesin bana saygı göstermesi gerekir. Vali de kim oluyormuş" filan derdi. Ama bu adamın namaz kılmadığını söylerlerdi. İçki içiyor derlerdi, falan. Belki de öyleydi. Ama tabii ben tanık olmadım. O hocaya gittim, ama hoca hiç öğrenci filan okutmazmış. Yalnız çok ünlüydü. Burada bütün hepsini bitirdikten sonra Mısır'a gitmiş, orada da okumuş. Sürekli birçok ülkede okumuş bir hoca. Ben gittim, Kazvini'yi okumak istediğimi söyledim: "Beni okutabilir misiniz, beni köle sayın". Hep böyle derdim, her gittiğim hocaya zaten. "Ben sizin kölenizim, beni köle olarak sayın" derdim. Kabul ederse kalırdım.

- *Yol paranızı nasıl karşılıyordunuz?*

- Camilerde, caminin içinde, kapıların önünde mendil serip "talebeye yardım, hafıza yardım" artık nasıl söylenirse, para isterdim. Ama daha sonra müftü olduğum zaman bana bağış yapılacak diye aklım giderdi. Bu yüzden mevlitlere bile gitmezdim. Tekirdağ'da 1958'de müftü vekilliği yaparken maaşım 135 liraydı, 80 lira da kira veriyordum. Geçinebilmek için Cabbar Ağa'nın hamamında bilet kesiyordum. Bir gün temel atmak için duaya çağırdılar. Yakın dostlarımdı, kıramadım gittim. Duaya başlarken "ev kimin için" diye sordum. "Vilayetin müftüsü, ayıptır, kiradan kurtaralım" demişler. Ev benim içinmiş, "Kimsenin benim onurumla oynamaya hakkı yok, sizi mahkemeye vereceğim" diye bırakıp geldim. Yani o bağıştan tiksinti oluşmuştu çocuk yaştayken. Fakat başka bir yolu yoktu. Ancak onları toplayacaktım ki, Basra'da Kûfe'de olmayacak ölçüde hoca olmanın yolunu bulayım. O şekilde topladığım paralarla idare ettim.

Evet, hocaya gittim beni okutur musun, dedim. Hoca, "benim talebe okutmadığımı sana söylemediler mi?" dedi. "Ama efendim, başka bir çarem yoktu, size geldim, beni okutun." "Sen Kazvini'yi okuyabilir misin" dedi. Siz okutursanız okurum, dedim.

Hoca bir imtihan etti beni. Çarpıldı. Beklemediği bir şey. İnanılacak bir şey değil. Öyle şeyleri okudum, bildiğimi gösterdim ki, onu, diyelim ki bir Kayseri, bir Konya müftüsü bilemez. Öyle bir çocu-

ğum, inanılır gibi değil. "Seni okuturum ama 100 lira alırım" dedi. Şimdi ben 100 lirayı nasıl veririm hocaya? Bana kim 100 lirayı verecek ki hocaya vereyim? Hep bulunduğum yerlerde bağışlarla okumuşum. Hem hocalar hiç para almazdı. Öyle bir gelenek yoktu. Okuturlar, ama para almazlardı.

Oralarda buralarda dolaşıyordum. Salak salak, düşünceli düşünceli dolaşırken, esans kutusu ile esans satan biriyle karşılaştım. Düşünceli durumum dikkatini çekmiş. Durumu anlattım. Adam tuttu, o kâfirdir, dinsizdir, bilmem nedir, dedi. Sonra "Bu esans kutusunu sana veririm, sen satarsın, geliri paylaşırız" dedi. "Peki" dedim. O birtakım hadisler söyledi bana. Satarken söyleyeyim diye. Dedim, böyle hadis yok. "Sen yokluğuna mokluğuna bakma, dedi, daha uydurabilirsen sen de uydur." Bazı hadisler de ben uydurdum. Esansların hangisini peygamber severmiş, hangisi kullanılırsa sevap olurmuş, Arapça söyleyince dua gibi oluyor bunlar. [Arapça söylüyor.]

Kim peygamberin kokusunu koklamak isterse, işte kırmızı gül yağlarını koklayabilir. Ondan çok para geliyordu. Orada bir gelişme daha oldu. Bir bakkal dükkânında benim yaşlarımda ya da benden birkaç yaş daha büyük bir çocuk vardı, o da okumak istiyordu. "Arapça okuyabilir miyim", dedi. "Okursun , ben okuturum" dedim. "Ama sen de hocanın parasına ortak olacaksın." Amacım onun okuması değil, hocanın parasına ortak yapmak. Sonra o da müftü oldu, emekli oldu. Ankara'nın Elmadağ Müftüsü oldu. Ve esans kutusu ile Kazvini'yi bitirdim, hocadan okudum. Hocadan farklı bir icazetname aldım. İşte şu, şu, şu ilimleri bitirmiştir, diye. On iki ilim denilen şeyi hem Şafiî, hem Hanefi yöntemi ile bitirmiştim. Yine daha çocuk yaştayken geldim, müftü, vaiz olmak istiyorum, dedim. Daha askerliğimi yapmamışım. O zaman sanırım bitirdiğimde 17-18 yaşlarında filandım.

-Ne kadar süre kaldınız orada?

-Çumra'da, bir-birbuçuk yıl kadar. Ondan önce de dolaşmıştım bir süre. En son Kazvini'yi okudum ve icazeti aldım hocadan.

Allah'la İlk Kavgam

- Bu arada sosyal hayatınız nasıldı? Nerede kalıyordunuz örneğin?

- Esans satan adamın evinde kalmıştım. Bana evini de açmıştı. İki tane çocuğu vardı. Duvarda bir saat vardı, tık tık ederdi. Çocuklarını öyle bir alıştırmıştı ki, onlar da Allah Alah derlerdi. Kendilerini saate uydururlardı. Adam bir yandan öyleydi, bir yandan da ticarette her türlü hileyi yapardı. Ama işime yaramıştı. İlk kez kendime takım elbise yaptırmıştım. Hiç öyle bir şey görmemiştim daha önce.

İlk don giydiğim zaman Adana'daydım. Donumu görsünler diye... Şişman bir kız sevmiştim karşıda oturuyor, şişman mişman, kız olsun da ne olursa olsun, gördüm beğendim. Bu kıza nasıl kendimi beğendiririm, donumu görürse... Dama çıkmıştım, çabalıyorum ki, kız bana doğru baksın. Kız bir türlü bakmıyordu. Yani epeyce çaba harcamıştım, kızın ilgisini çekmek için, donuma baksın diye. Kız hiç farkında bile değil, sadece ben gördüm kızı.

Ama öğrenciliğimde, âşık olduğum kızlar olmuştu. 7 yaşındayken âşık olmuştum. Bir de Kargalık köyündeyken âşık olmuştum. Safi diye bir kız. Allahla kavgalaştığım zamanlardan birindeydi kızla arkadaşlığım. Sevgili olmuştuk. Kız beni ayartmıştı. Ailesi bizim evlenmemizi istiyordu. Küçüklükten, yani dokuz yaşını buldun mu, şeriata göre evlendirilir. Kız dokuz yaşına geldi mi tamam. Kız beni hep ayartırdı. Bazı şeyleri ben bilmezdim. Kız "soyun, işte şöyle, böyle", yani benim hiç bilmediğim şeyleri kız göstermişti o sıralar.

Epeyce ilişkiler, duygusal ilişkiler gelişmişti kızla aramızda. Fakat kızın bir ablası vardı çarpık çurpuk, Allahla kavgam ondan. Rüyamda Allahı görmüştüm. Bir söğüdü yontuyordu. Bir ayağını söğüdün aşağısına koymuş, bir ayağını yukarısına. Dallarını falan yontuyor. Herkes çevresine toplanmıştı. Ben bir fırsatını buldum, sokuldum. "Kim bu?" diye sordum. Allah, dediler. "Peki, söyleyeceklerim var" dedim. Önce kızmaması için yemin ettirdim. Yemin etti. "Valla billa kızmam" dedi.

"Ben senin yaptığın işleri beğenmiyorum, ben senin yerinde olsam bunları yapmazdım. Madem cenneti yaratacaktın, bu dünyayı niye yarattın? Sonra Safi'yi çok güzel yaratmışsın. Sabo, Safi'nin ablası.

Çocuk felci mi geçirmiş nedir, küçükken yatalak olmuştu. Çok üzülüyordum, acıyordum, "neden öyle yaptın" dedim. Böyle bir tartışmamız olmuştu. O zamanlar 10-11 yaşlarındaydım. Kargalık'taydım.

Çumra'da takım elbise yaptırma olanağını buldum. Bir de kendime gidip fötr almıştım. Çünkü bir adam görmüştüm fötr şapkalı, diğerlerinden değişik. Ben değişik olmak istiyordum. Hep değişik olmaya çalıştım.

- *Günah değil miydi şapka?*

- Fötr şapka da biraz sarığa benziyor. O nedenle de çekici geldi. Onu almıştım, biraz beni kınadılar, sonra bıraktım. Çünkü işim halklaydı. Müşterilerim onlardı. Bana para verecek onlardı. Bırak dediler, bir süre sonra bıraktım.

Köy İmamı Oluyorum

İcazeti aldıktan sonra Diyanete geldim. Müftü ve vaiz olmak istiyorum. Hasan Fehmi Başoğlu diye müşavere kurulu üyesi vardı. O zaman Din İşleri Yüksek Kurulu'na, Müşavere Kurulu deniyordu. Hasan Fehmi de onun başkanıydı. Baktı. Önce şakayla, küçümseyerek "Müftü olmak istiyorsun, şunu oku bakalım". Ben de "Bunu çok aşağı derecedekiler de okurlar.Siz çok üst derecedekilerden okuyun, ben yanlışlarını söyleyeyim" dedim. Çok da gururluydum. Şaşırdılar. Gerçekten hayret ettiler. Kaç tane müftünün icazeti var, fakat çocuk yaştaki müftü olamaz." "Git, sen daha Türkçe bilmiyorsun, askerliğini yap, ondan sonra" dediler.

O zaman köy imamlığı yaptım. Adana'nın köyünde ve oradan asker oldum. O köyde çok da şanslı bir durum oldu. Köy öğretmenine Türkçe'yi öğrenmek istediğimi söyledim. "Öyle hatip olmak istiyorum ki, dünyada Türkçe'yi benden daha iyi bilen bir kimse olmasın" dedim. Fakat dilimde sakatlık vardı. Bir tümceyi sonuna kadar söyleyemezdim. Takılırdım. Beni daima avutacak laflar söylerlerdi. İşte Hz. Musa da böyleydi, kekeme idi, hiç üzülme derlerdi.

İmam olduğum Tarsus'a bağlı Baltalı köyündeki öğretmene gittim. "Ben Türkçe'yi öğrenmek istiyorum" dedim. Hem öğrenmek

hem de konuşmak istiyorum. Öğretmen şöyle dedi: Dilinin altına bir şey koy ve konuş. Bağır, çağır, şarkı söyle. Ama konuşurken dilinin altında muhakkak bir şeyler olacak. Dilinin altındaki sinirler gevşediğinde dilin açılacak ve konuşabileceksin.

Bir de bana Ciceron'u örnek vermişti. Yunan düşünürlerini bilirdim. Yunan dünyasından felsefesinden, bilmediğim yoktur. Roma düşünürleriyle pek tanışık değildim. O kim diye sormuştum. Ciceron'un Romalı olduğunu öğrendim. Denedim. O sıralarda evlenmiştim de. Karım bakardı. Ben kafamı küpün içine sokuyor ve bağırıyorum.

Evleniyorum

- Nasıl evlendiniz?

- Karımla aynı köydendik. Sivas'ın Şarkışla'sının köyünden. Ailemle birlikte Şarkışla'dan çıkıp dolaştık. Sonra tekrar Şarkışla'nın Yapaltı köyüne dönüp yerleşmiştik. Karımın adı Naime'dir. Naime'yle pek sevişmiş sayılmazdık. Hatta onu başkasına kaçırmayı bile planlamıştık.

Bir genç geldi. Bana Naime'yi sevdiğini söyledi. Üç kız sevmiş, üçünü de elinden almışlar. Üzüldüm. "Gel bu kızı sana kaçıralım" dedim. Ciddi ciddi önerdim. Planladık. O akşam da düğün var. Fakat genç sonradan vazgeçti.

Duygusal yönü başka. Ama hep önem verdim. Hep bir şeyler vermeye çalıştım. Verebildim mi veremedim mi, bilmiyorum. Çok eksiklerim var. Ama hiç kimsenin karısının olmadığı kadar karım bana âşık olagelmiştir. Komşularımız da şaşardı. Bana göre karıkoca bu duygularını zamanla yitirirler. Karımın bu durumu sürmüştür. Tabii çok nedenleri var. Onun bu duygusal yoğunlaşması, benim karıma daha da önem vermemi gerektirmiştir. Önem verdim de ne yaptım? Ayrılmayı hiç düşünmedim. Başka sevdiklerim olduğunda onlara yönelmemişimdir. Üç çocuğum vardı. Karımın ise ruhsal bunalımları vardı. Problemliydi. Ben kendimi suçluyordum, benim de bu olayda payım olmuştur diye.

Ankara'da Prof. Yusuf Savaşır'a kendimi suçlayarak anlattım.

Prof. Savaşır "Kendini suçlama. Hastalığı çocukluktan gelme" dedi.

-Eşinize hiç dayak attığınız oldu mu?

-Molla döneminde ilk zamanlarda oldu. Onun üzüntüsünü her zaman yaşamışımdır. Fakat bu durum çok sürmedi. O bir dönemdi. Bu böyle olurmuş dedim.

- Babanız annenizi döver miydi?

- Çok, çok... O bir gelenek gibiydi.

Ha, doktor öyle söyledi. Ondan önce Rasim Adasal'a götürmüştüm. O şizofren teşhisi koymuştu. "Uğraşma" demişti Rasim Adasal. Onunla dostluğumuz vardı. Ben karıma yardımcı olabilmek için psikoloji ile çok ilgilendim. Psikiyatrlarla çok arkadaş olmamın nedenlerinden biri belki de aynı dili konuşuyor olmamızdan. Nasıl bir yöntem bulabilir, yardımcı olabilirim diye çok uğraşıyordum. Dr. Rasim Adasal'ın bir kitabı var. Bunu satır satır uygulamaya çalışmıştım karıma. İyi gelişmeler elde etmiştim. Sonra götürdüğümde Rasim Bey şaşırmıştı. "Çok iyi" demişti. Zaman zaman beliriyor, ortaya çıkıyor. Şimdiki sorunu şöyle: Kendisi Ankara'da. Sürekli boşanacak mıyız diye düşünegelmiştir. Ben de ömrüm boyunca boşanmayacağımızı kanıtlamaya çalışmışımdır.

Biraz önce telefonla konuştuğum karımdı. Doktora gitmiş, adını yanlış söylemiş. "Çünkü, orada sıkma başlar vardı" diyor. "Adımı söylersem Turan Dursun'un karısı olduğumu bilirler, sonra beni gene korkuturlar dedim" diyor. Şeriatçı olabileceğini düşünmüş, onun için başka ad söylemiş. Doktor ilaç yazmış. çok pahalıymış. Onun için başka doktora yazdırmak istemiş. Doktor "sen öğleden sonra gel, bakalım" demiş. "Acaba, doktor beni tutuklatır mı" diye korkuyor.

- Sizinle birlikte birçok korkuyu yaşıyor mutlaka.

-Çok ürkek ve korkak bir yapısı vardır.

- Dini inancı var mı?

- Dini inancı tümden yok denebilir mi, bilmiyorum. Yalnız yıllar önce babama "Efendi baba, Alah, Allah diyorsun ama ben senin oğlunu Allah'tan daha yüksek görüyorum. Allah o kadar iyi olamaz" demiş. Babam "hadi, ordan hınzır oğlu hınzır" demiş kovmuş yanından. Yıllar önce derdi ki: "Bu peygambere inanmıyorum. Ama Allah'a inanıyorum. Ama sen inanmıyorsun. 'Herhalde

yoktur' diye düşünüyorum o zaman. Allah senin gibi bir insanı nasıl cehennemde yakar. Öyleyse yoktur." Şimdi düşünüyorum kırıntıları filan vardır.

Müftülüğüm

-Müftülüğünüz ne kadar sürmüştü?

- Aslında çok fazla. Resmi olarak, 1958'den 1966'ya kadar. Ama dinsel anlamıyla 14 yıl kadar yaptım. Müftü fetva veren konumda olmak demektir.

Askerlikten sonra İstanbul Çarşamba'da Üçbaş ve İsmailağa medreselerinde hocalık yaptım. Orda yüksek düzeyde sayılan dersler okuttum.

Müftü olunca ilk görevim Tekirdağ'daydı. Gemerek, Türkili, Altındağ ve Sivas'ta müftülük yaptım. Müftülüğüm sırasında da sürgünlerim oldu.

Sivas'ta köyleri ağaçlandırdık. Her köye 50 ağaç dikilsin dedim. Müftülük lojmanı yerine hastane yapılmasına önayak oldum. İmamlar için kurs açtım. Konferanslar verdim. Kurs için askeriyeden karavana alıyordum. Komutan, "bir koşulla veririm" dedi, "eğer Atatürk anıtına çelenk koyarlarsa". Böylece ilk kez imamlar Atatürk anıtına çelenk koydular, saygı duruşunda bulundular.

Sıvas'ın Hanzar köyünde su kaynağı vardı. Bir süre sonra yitiyor. Bend yapılsa herkes yararlanacak. Valiye göstermek için başında fotoğraf çektirdim. Köylüler gelmeye cesaret edemediler. "Ağa neder" diye. Ağa karşı çıkmıştı zaten, "eski köye yeni âdet mi getiriyorsunuz" demişti. Daha sonra TRT'deki ilk programımın adı "Eski Köye Yeni Âdet" olmuştu. Hakkımda komünist diye söylentiler çıktı. Alışılmadık bir müftüydüm.

Tarık Zafer Tunaya'nın başkanı olduğu Devrim Ocakları'nın kurucuları arasındaydım. Sovyetler Birliği'nden 20 bin lira para almış diye ihbar olmuş. Diyanet müfettişlerinden Abdullah Güvenç teftişe geldi. Adama su verecek bardağımız yoktu evde. İbrikle vermiştik utana sıkıla.

Sinop'un Türkili ilçesine sürgün edildiğimde, kentin dışında yıkık dökük bir kulübe tutmuştum. Ali Şarapçı diye bir öğretmenle karısı bana çok yardım etmişti. Ona da komünist diyorlardı. Ben de "keşke komünist olmasaymış, ne iyi adammış" diye düşünüyordum. Komünizmi kaynağından öğrenmeye karar verdim. Ali Şarapçı'ya "Şu komünist kitaplardan getirsen de okusam" dedim. Bilmediklerimi gidip soruyorum, okuyorum, ders gibi. İnanç dünyamda bir sarsıntı olmadı. Ancak ürkecek bir şey de yokmuş. Sosyal alanda bir ideolojiden çok bir bilim olarak baktım.

-Diplomanız var mı?

-Lise'den dört dersim var. Biri beden eğitimi, diğerleri de hiç barışık olamayacağım dersler. Cebir, fizik, kimya. Bu formül böyle konmuş, ama niye hiç anlatılmıyordu. İlkokul diplomasını askerlikten sonra İstanbul'da Mahmutpaşa İlkokulu'ndan aldım. Yoksa müftülük elden gidecekti.

Ortaokulu ise Sivas Müftüsü'yken dışardan bitirdim. Sekreterim, "bir ayda Çerkesçe öğrendiğinize göre, yaparsınız" diye ısrar etmişti.

- Hiç tarikata girdiniz mi?

- Hayır. Bir ara Said-i Nursi'ye sempatim olmuştu. Daha sonra Necip Fazıl Kısakürek'e. Birkaç ay sürdü. Söylediklerinin tam tersini yapıyorlardı, içki, kumar vb.

Peygambere ve Tanrıya İnancın Gerçek Olmadığını Anlıyorum

-Hani böyle bir yere kadar insanın bilincinde bir birikim olur olur da, sonunda bir kıvılcım çakar. "Hah tamam dersiniz". Öylesine yerleşmiş ki insanın kültürüne ve bilincine. Kesin hesaplaşmak, kopuş zordur. Olmadığını bilseniz bile "ya varsa" kalır insanın içinde. Siz ne zaman dinsiz oldunuz? Ne zaman kesin olarak çözdünüz kafanızdaki soruları?

- Ben sürekli Tanrı kavramına başkaldıran bir yapıyı taşıdım. Bu bir evrimsel süreç içinde bir gelişme niteliğinde oldu. Söylerdim, Tanrı ile kavga ederdim. Arkasından tövbe estağfurullah derdim. Ör-

neğin. Kur'an Allah sözüyse Kur'an'daki kölelik niye? Niye insanların bir kesimine "sen kölesin",. "tamam olur, kölelik de olur" denmiş. Madem Allah'tır köleliği kaldırmalıydı, kimine köle kimine özgür dememeliydi. Ama arkasından da hemen tövbe estağfurullah derdim. Böyle, çocukluktan bu yana başkaldırı hep süregelmiştir. Sonra kutsal kitaplarla karşılaşınca, Kur'an'dan önceki kitaplarla tanışınca, Muhammed'in aktarmacılığını birden kavradım. Hiç aradan zaman geçmedi. Daha önce Yahudilik ve Hıristiyanlık hakkında bilgim vardı ama İslam'ın aktardıklarıyla biliyordum. Kendi kaynaklarından bilmiyordum. Tevrat'tan ve İncil'den söz edilirdi.

Kendi kaynaklarıyla 1960'lı yıllarda tanıştım. Türkiye Gençlik Teşkilatı'nın bana bir çağrısı, önerisi olmuştu. Götürelim, Papa ile tanıştıralım. demişlerdi. Onların amaçları şöyleydi. "Bakın bizde de böyle aydın bir din adamı var." Nadir Nadi'nin sütununda yazı yazdırmışlardı. Baş sayfalarda yer alıyordum. Çok popüler bir müftüydüm. Bir yere gittiğimde Sivas Müftüsü, aydın müftü Turan Dursun İstanbul'a geldi, Ankara'ya gitti... O zaman valiye yer vermezlerdi, bana yer verirlerdi.

Köy ve Köylüyü Kalkındırma Derneği kurmuştum, Türkiye'de ilk kez köy hareketiyle ilgili olarak. Köy kongresi ondan sonra toplanmıştı. Cemal Gürsel valiyi çağırmamıştı, beni çağırmıştı. Çok popüler bir müftüydüm. İlerici kuruluşların dikkatini çekmişti. Onların ilericilikleri, boyutu o kadardı işte. Beni aydın bir müftü olarak alıyorlar. Dinimiz, bizim İslam, şöyleyiz böyleyiz diyorlar. O zaman "Madem Papa'yla konuşacağım, o Hıristiyan. Biz de Hıristiyanlık konusunda birtakım şeyler biliyoruz ama İslam'ın aktardıklarını biliyoruz. Acaba bunların kendi kaynaklarında ne diyor? Onu öğrenmeliyim ki konuştuğum zaman daha güçlü olarak konuşayım" diye düşündüm.

Aaa, daha ilk elime aldığımda sahtekârlığını görebildim. İlk elime aldığımda! Hafızlar Kur'an'ı ezbere bilir, ama hafız hangi ayetin nerede olduğunu, hangi konuda hangi ayet olduğnu bilemez. Ama ben hemen bilirim. Çünkü dünyam olageldi. Bir bakıyorum, Tevrat'ın filanca yerinde şunlar var. Aaa filanca sürede aynen var, ya da değiştirilmiş biçimiyle var. Levililer'de şu var, ona bakıyorum o da var. Hatta İncil'ine bakıyorsun o da öyle. Zaten epeydir de sorular vardı. "Ta-

mam" dedim "bu adam sahtekârdır." Ama ne fena oldum. Öyle bir hınç oluştu ki! Çünkü o benim geçliğimi aldı, çocukluğumu aldı. Ben ondan dolayı gençliğimi, çocukluğumu yaşamadım. Nice insanlar ondan dolayı yaşayamıyor. Birçok insan onun felaketzedeleri durumunda. O vardır diye, O'nun seçtiği karanlık vardır diye birçok insan doğruyu yanlış, yanlışı doğru olarak biliyor. Yani insanca duygular ve insanca oluşumlar, o nedenle birçok yönden gelişememiş. Hiçbir hastalık; ne bir kanser, ne AIDS, ne falandır, filandır, hiçbir hastalığın korkunçluğu, hiçbir felaketin korkunçluğu, o dinden gelen korkunçluk kadar korkunç gelmedi bana.

Ve o dakikadan başlayarak hemen savaşa giriştim. Savaşmam için mesleğimi bırakmam gerekir. Mesleğimin doruğundayım. Rasgele bir müftü değilim. Hani, vardır aydın müftü, gâvur imam falanca, ama toplumda saygı görmezler. Çünkü dini bilmezler. Ben hem aydın çevrelerde, aydın müftü olarak tanınıyorum hem de dini, Arapça'yı çok iyi bildiğim için dinsel çevrelerde, din adamları çevresinde bana kâfir filan deseler de, son derece büyük saygı görüyorum. Kimi zaman önümde eğiliyorlar. Böyle saygın bir yerim de var. Ekmek de yiyorum. Eli öpülen bir durumum var.

Sivas'ta müftüyken bir sekreterim vardı. Alışılmamış bir müftüydüm. Sekreterim çok güzel bir kızdı. Müftü Vekili olarak koymuştum. Gelenler "Müftü Bey'le görüşmek istiyoruz" diyorlar. Fetvaya gelmişler, fetva soracaklar. "Buyurun benim" derdi. Ben ise köylerde dolaşır ve köylünün ne sıkıntısı var, ne sorunu var, onları toplar getirirdim. Çözmeye çalışırdım. Vali demişti ki o zaman; "Sen müesses nizamı değiştiriyorsun."

Bu mesleği neden bırakayım? Ama bırakmam gerekiyordu. Çünkü mademki savaşacağım; hem bu meslekle savaşılmaz hem de dürüstçe olmaz. Bütün arkadaşlarım beni -burası biraz övünür yanımöyle tanımışlardır. Hep tutarlı olagelmişimdir. Hiçbir konuda düşündüğüm ile yaşadığım arasında bir ayrılık olsun istemedim. Karı-koca ilişkilerimde de öyle olmuştur.

Dinsiz, pardon Muhammed'siz peygambersiz olduğum dakikadan başlayarak açıkça söyledim. "Ben peygambere inanmıyorum, ama Allah'a inanıyorum" O bir süre sürdü. Ama çok uzun değil.

Deneyler yaptım kendi kendime, Tanrının olmadığına ilişkin. Önce Tanrı varsa, bu tanrı Muhammed'in Tanrısı değildir diyordum. Olamaz ama, acaba bu Tanrı ne iş yapar? Varsa ne yapar? Önce var mı? Rastlantılar üzerinde durdum. Rastlantı ögeleri üzerinde durdum. Evde, karım gene şaşırmıştı. "Sen delirdin mi" demişti.

Kovaya su doldurdum. Süpürgeyi alıp batırdıktan sonra duvarlara rasgele serptim. Baktım.

Bakıyorum duvarlarda çeşitli biçimler oluşuyor. İnsan resmi, hayvan resmi, ağaç... Kuruyor. Ben bir daha serpiyorum. Kadıncağız orada öyle bakıyor. "Ne yapıyorsun sen" diyor. "Neden yapıyorsun?" Alah var mı, yok mu onu bulamaya çalışıyorum" dedim. Anlayamıyordu, suyla süpürgeyle duvara serpmeyle Allah'ın ne ilişkisi var. Onlarla bir kanıt bulmuştum. Bu duvarlarda çeşitli resimler oluşuyor. Hayvan resmi. Gerçi süpürge benim elimde, su da. Suyu serpen de benim. Ama o biçimler benim irademden kaynaklanmıyor. Rastlantısal oluyor. Eğer benim irademden kaynaklanıyor olsa, aynı biçimleri bir daha yapabilmeliyim. Aynı biçimde serpiyorum, başka resimler meydana geliyor. Demek ki rastlantılar. Öyleyse neden insanlar da evren de rastlantısal olmasın. Pekâlâ milyonlarca yıl içinde, biçimden biçime gelişerek, değişerek. Antropolojiyle de çok yakından ilgilendim. Bu Allahlılık iki üç yıl daha sürdü. Birden tümden o da silindi. O gelişmeler artık Tanrının hiç olmadığı noktaya gelmekle sıçrama gösterdi. Tanrıyı inkâr etme demiyorum, olan bir şey yok ki inkâr edeyim. Tanrının yok olduğunu bilme noktasına varmam, o sıçrama, birkaç yılımı aldı.

- Müftülüğü bıraktınız.

- Peygambere inanmadığım zaman bıraktım. Çöpçülüğe başvurmuştum. Bir arkadaşımın önerisiyle TRT'de göreve başladım, bir sürü program yaptım.

Babamla İlişkilerim Kopuyor

-Din adamlığını bırakmanız babanızla ilişkilerinizi nasıl etkiledi? Bu konuda türlü söylentiler çıkarılıyor.

-Aslında babamı anlıyorum. Beni din adamı olarak görmek istiyordu. Bana başka bir hedef koymuştu. Oysa şimdi başka konumdayım.

İlişkilerimiz ilk Sivas'ta müftüyken kopmaya başladı. Hafik ilçesine bağlı Hezek köyünde bir Alevi-Sünni olayı olmuştu. Tavrım Sunniler tarafından çok eleştirildi.

Hezek'te 12 hane Sünni, gerisi Alevi. Çevre de hep Sünni. Aleviler kâfirlikle suçlanırdı. "Cami yapalım, suçlanmayalım" demişler. Hıdır imam olmuş. Sünniler son derece şımarık. "Nasıl kendinize mal edersiniz, imam bizden olmalıdır" demişler. Karnıaçık diye bir adam, 12 yaşında çocuğu çıkarmış, "imam bu olacak" diye inat etmiş. Aleviler de öte yandan diretmişler tabii: "Hayır bizim Hıdır'ımız var!"

Kavga kaymakamlığa yansıyor. Kaymakam yeni mezun, deneyimsiz ya da fazlaca Sunni. Köylüleri topluyor; "Aleviler bir yana, Müslümanlar bir yana" diyor. Aleviler patlıyor. "Biz Müslüman değil miyiz!" Kaymakama başkaldırıyorlar, olay büyüyor.

İl Müftüsü olarak, Hafik Müftüsünü de alıp, soruşturmak üzere gittik. Kaymakamın ifadesini alacaktık kaçmış. Alevilere yatkındım, durumlarına üzülüyordum, acıyordum. Araba tutup gittik. Çok duygulandım, kurbanlıkla karşılamaya çıkmışlar. "Bizim kestiğimizi yemezsiniz" dediler. Hafik Müftüsü benden yaşlı, korktu. "Ben hepsinin hocası sayılırım, ben yiyeceğim" dedim.

İmam sorununu çözmek için de, "Seçim yapacağız" dedim. Öyle bir âdet yok ama, Aleviler'in çoğunlukta olduğunu biliyordum. Eğer çocuk seçilirse 12 yaşında diye itiraz ederdim. Karnıyarık "bak müftü!" dedi, öyle kaldı. El kaldırma yoluyla Hıdır seçildi. Çok öfkelendiler.

Şimdiki aklım olsa ne yapacaksınız imamı derdim. Hıdır'ı bir de kadroya aldım, maaş bağladım.

Sünniler arasında bu olay çok yankı yaptı. Sünni hocalarla, Alevi dedeleri topladım. Alevi-Sünni çekişmesine son verilecek diye konuştuk.

Babamla ilişkilerimiz bunun üzerine çok sarsıldı. Daha sonra dinsiz ve Tanrısız olduğumu öğrendi. Saldırılar hakaretler geldi. Karşılık görmeyince yoruldu. Kardeşlerimle de arası açıldı. Bana karşı sevgisi ve saygısı daha çoktu. "Sizin şeyhiniz" derdi. Sürtüşme, ilişkilerin kopmasına dönüştü, yıllardır görüşmüyorum.

-Kardeşleriniz nasıl karşılıyorlar sizi?

-Alışılan ağabeylikten farklı bir durumdayım. Yanlış da olsam "iyi bir yanı vardır" diye bakıyorlar. Kimseyi benim kadar sevmemişlerdir. Ama yavaş yavaş uzaklaştılar.

- *Çocuklarınız farklı bir babanın çocuğu olmayı nasıl yaşadılar?*

- Çok övüneceğim çocuklar. Hiç yanlış yapmaz bir baba olarak görürlerdi. Sık, sık sabahlara kadar tartışırız. Sonraları benim de yanlışım olabileceğini düşündüler. Sıradan bir baba olarak. Ama din konusunda bilinçliler.

- *Hakkınızda hiç dava açıldı mı?*

-Hayır. Hukuki açıdan dikkat ediyorum.

TRT Programlarım

- *TRT'de neler yaptınız?*

-Yaptığım en ilgi çeken program: "Başlangıcından Bu Yana İnsanlık". Sonra "Akşama Doğru", "Tarihte Türkler". "Tarihte Türkler'i bir anlatayım. İlginç bir anımdır o benim. Programı verdiler. Tam faşist nidelikli. Seçilen konular kişeler hep öyle. Ben bu programı nasıl yaparım? Önce dedim ki"ben bu programı yapmam!" Anayasa'nın 125. maddesindeki direnme hakkımı kullandım. Onlar da yazılı emir verdiler: "Yapacaksın." Tamam. Başka bir yol kalmadı. Yapacağım, o zaman ben de bildiğim gibi yaparım. İlk adlar Barbaros Hayrettin Paşa, Turgut Reis. Ben bir programcıydım. Sanatçıyım. Program nasıl yapılır biliyorum. Öyleyse program ustalığı, yöntemi içinde yaptığım zaman sorun kalmaz diye düşündüm. Bir program nasıl ele alınır? En ilginç yanları yakalanır. Peki, bu kişilerin en ilginç yanı nedir? Korsanlıktır. İyi, güzel. Korsanlık nedir? Açtım sözlüklerden tanımını verdim. Bakalım sözlükler ne diyor? Deniz hırsızı, deniz haydudu... Önlerine gelen program, başka türlü oldu. Çok büyük ve ulu gördükleri kimseleri, deniz hırsızı, haydudu yaptım. Çok sevdiğim bir çocuktur o zaman müdürdü. Yavuz Güven'in önüne götürdüm. Bunu nasıl yaparsın, dedi. Ben de "Ben prodüktörüm. Bu işin sanatçısıyım. Sen de biliyorsun değil mi?" "Evet" "Program nasıl yapılır biliyorum. İşte böyle. Hangi konuyu ele alıyorsan, en ilginç yanları yakalanır.

Bir şeyin üzerinde durulduğu zaman, tanımı yapılır. Solcuların, Marksistlerin kitaplarından da yapmıyorum, sözlük böyle diyor.

"Canım sözlük böyle diyor diye bu şekilde vermek olur mu?"

Yasada olmaz diye bir kural var mı? Ben ancak böyle yaparım, kardeşim.

Yavuz iyi bir arkadaştır. Ama yönetim ona o görevi vermişti. O görevi de yapar. Sonradan bana çok ağır bir yazı yazdı. Ama yazacağına da yazdığına da pişman etmiştim, cevap yazdığımda. Öyle yazışmalarım da olagelmiştir. Genel Müdürle, Genel Müdür Yardımcısıyla sürekli.

Ama asıl hâlâ o programın TRT'de nasıl yayınlanabildiğini merak ediyorum. Şaşıp kalıyorum. O bambaşka bir şeydi: "Başlangıcından Bu Yana İnsanlık" sinyali bile bir devrim yaratacak nitelikteydi. Sinyalde maymunlar kaynaşıyor, sesleri filan. İnsanın maymundan geldiği anlamını vermek için. Deniyor ki, dinlere göre, insanlığın başlangıcından bu yana geçen zaman ancak beş-altı bin yıldır. Oysa bilim milyonlarca yıla götürüyor bunu. Arada, bilimle din arasında bu kadar uzaklık vardır. Her programın başında bu sinyal olarak yer alıyordu.

Muhammed'in miracından söz ediyoruz. Birinci kata geldiler. Muhammed ve Cebrail, kapıyı çalıyorlar. Öbür tarafta bir bekçi var. "Kim o?" diye bağırıyor. Kendilerini tanıtıyor. "Ben Cebrail" "yanındaki?" "Yanımdaki, Muhammed" Kapı açılıyor. Ben o sırada efekt olarak bir şarkının sözlerini koyuyorum: "Hadi, hadi yalancı, yalancı.." Bir yandan onu karikatürize ediyorum, bir yandan da "yalancı, yalancı" diyorum. Çok çarpıcı, çok sevimli, kavrayan. Yüzlerce mektup almışımdır. Hiçbir programa o kadar mektup gelmemiştir.

Herkes şaşkınlığa uğramıştı. Bu nasıl program diye. Diyanet'e başvuruyorlar. Diyanet şaşkın. Diyanet en son şunu yaptı. TRT Yüksek Kurulu toplandı, "bu programa derhal son verilsin, yapımcı derhal uzaklaştırılsın" dendi.

Bu 77-78 yıllarında oldu. 1976 yılında sürülmüştüm. Bir program yapıyorum, sürülüyorum. Geliyorum, bir program yapıyorum. Sonra gene.

Bu benim önerdiğim bir programdı. 17 dizi gerçekleşti. Daha var-

dı. Ama kestiler. Yapımcılar TRT'ye kimi programları önerir, Koordinasyon Kurulu'nda kabul edilirdi. Kendisine "yap" denilirdi. Bir de yukarıdan buyruk verilir. "Tarihte Türkler" bana öyle verilmişti. Bu sözünü ettiğim "Başlangıcından Bu Yana İnsanlık" programının araştırmasını ben kendim yapmıştım. Bir program daha vardı, araştırmasını yaptığım. Gerçekleştirilseydi çok ilgi toplayacaktı. Bir bayan arkadaşımla birlikte. Bambaşka bir şey olacaktı. İzin vermediler ona. Yaptığımız araştırmayla kaldı. Programın adı "Birinci Büyük Millet Meclisi Öncesi ve Sonrası"ydı. Çok ilginç belgeler elimize geçirmiştik o zaman. Eski Osmanlı Ayan ve Mebusan Meclisi tutanaklarını hiçbir yerde bulamadık. Meclis'e gittik yok. Sekreteri, "Hiçbir yerde bulamazsınız Çırağan Sarayı yanınca, o belgeler de yanmıştı. Hatta Tarık Zafer Tunaya, Hıfzı Veldet de ilgilendi ama bulamadılar. Çevredeki devletlere filan de yazdık. Belki Osmanlı döneminde alınmış, verilmiştir diye, ama bulamadık" dedi. Biz bu bayan arkadaşla işe koyulduk. Bulduk. Çok ilginç noktalarla karşılaştık. Neler, neler oldu o programın araştırmasında. Onları yapmayı başarsaydık, resmi tarih altüst olacaktı. Kapalı kalmış tutulmuş olan gerçekler su yüzüne çıkarılmış olacaktı. Şimdi alanı değiştirmek istemiyorum. Bana 50-100 yıl daha yaşama olanağı verseler...

İsmail Cem döneminde, TRT'de bir programım, denetimin bütün yasal basamaklarından geçti. Bir adam geldi "Kimsin" diye sordum. Kâğıt çıkardı gösterdi: Cemal Kırmacı. TRT yönetiminin özel görevlisi. Dinledi. Yüzünü buruşturdu. Notlar aldı. "Nedir, sorun çok ciddi, duruyorsunuz" dedim. Deniz Gezmiş'i anlatıyormuşum.

Oysa 12. yüzyılda yaşamış birinden söz ediyorum. "Şaka değil, değil mi?" diye sordum. "Nereden çıkardınız?" "Burada özgürülük için öldürüldü, 23 yaşındaydı diyorsunuz." "Ne yapayım, yaşını değiştiremem ki" dedim, oturdum Ecevit'e mektup yazdım. "Genel Müdür'ün hafiyesi programı, yayınlatmıyor" diye. Sonra yayınlandı.

"Başlangıcından Bu Yana İnsanlık" adlı programdan sonra, içime sinen bir program yapmadım. Onun bunun verdiği programlardı. İstanbul'a geldim. Bir sürgünüm de burasıydı. Bir sandalye verdiler, oturuyorum. Bir iş yaptırmıyorlar. Bir gün dilekçe verdim: "Ben vezneden para alıyorum. Bir hizmet karşılığında almıyorum bunu.

Ya bana görev verin ya da görevime son verin. Vereceğiniz iş süpürgecilik de olabilir. Önce bilemem, ama öğrenirim, onu da yaparım. Söz veriyorum yapacağım. Ama mutlaka bir iş yapmalıyım. Bu kadar saçacak zamanım yok, masanın başında" dedim. Komik komik görevler vermişlerdi.

Sürgünümde Genel Müdürü mahkemeye vermiştim. Genel Müdürü ve Ankara Bürosu Müdürü'nü 15'er bin lira tazminata mahkûm ettirmiştim o zaman. Sonra Danıştay kararıyla döndüm, 1982'ye kadar. 1982'de emekli olma fırsatı doğunca hemen kullandım. Ayrıldım; ben TRT'den kurtuldum, TRT benden kurtuldu...

II
GÖRÜŞLERİM

"Yüce Tanrı"nın Kökeni ve Rolü

- Bütün kötülüklerin kaynağı olarak dini görmek; bir ideoloji olan dini, toplumların hayatında belirleyici olarak düşünmek, toplumları tarihsel gelişmeleri içinde değil de, bugünkü gelişmiş materyalist felsefeye ulaşıp ulaşmadıklarına göre değerlendirmek; bizi idealizme götürmez mi? Bu açıdan baktığımızda, ideoloji ve din ile toplumsal temel arasında bir ilişki yok mu? Dinler belli bir tarihsel dönemin olgusu değil mi? Dinler insanlığın gelişmesinde gene de düşünsel bir sıçrama oluşturmamış mıdır? Tarih içinde tektanrılı dinler-öncesi insan düşüncesi, tektanrılı dinlere geçişle bir sıçrama yapmamış mıdır?

-Tarihte tektanrılı din olmadı, çoktanrılı da olmadı. Tektanrılı denilen dinler çoktanrılı. Çok tektir. Tek Tanrı, bir de melekler var deniyor. Melekler, çoktanrılı dinlerdeki Tanrılardan başka şey değildir. Çoktanrılı dinlerde üstte tek Tanrı vardır.

Meleklere putlardan daha çok işler verilmiştir. Put, Tanrıya aracı olacağı düşünülen simgedir. Tanrıyla insan arasında aracıdır. Putataparlar "neden bunlara tapıyorsunuz" diye suçlanıyor. "Biz bunlara Allah'a yaklaştırır diye saygı gösteriyoruz" diyorlar. Mekke'deki putlar sanat ürünüydü, simgeydi. Tanrı diye düşünülmemiştir. Simgeledikleri melekler var. Sami dinlerinde de var aynı melekler. Asıl yapan eden, eyleyen baştaki Tanrıdır. Tanrıyla yetki paylaşımı var bir ölçüde, ortak değiller. Sami dinlerinde böyledir. Melek çok daha fazla karışıyor. Tanrı bazen "yaptık" der, "yaptım" yerine meleklerle birlikte. Ataerkil dönemde erkeklik er-

kiyle yaratılmış Tanrının dinleri etkinlik kazandıktan sonra bir ayrım oldu. Sami dinler egemenlikleri altında tuttukları için böyle bir ayrıma inandırdılar.

Binlerce yıldan bu yana Tanrı konusunda pek değişen bir şey olmamıştır. Ama hiç mi olmamıştır? Oldu. Tanrı konusunda temelde değil de ibadet biçimlerinde, tapınma biçimlerinde. Somut olarak söylemeye çalışayım. Şimdi yüce Tanrı kavramı korkunun ürünü olduğu için, umut, korku türünden duyguların ürünü olduğu için, yüce yaratıcı kavramı değişmemiştir.

Yüce yaratıcı kavramı kadının, kadın erkinin etkin olduğu dönemde, o zaman yaratıldığı için, o zaman yaratılan Tanrı biçimlerinde kadın olarak Tanrıça olarak görülmüştür. Erkeğin etkin olduğu dönemlerde de erkek olarak görülmüştür. Bu değişmiştir. Sami dinlerde bütün tanrılar erkek olarak düşünülür. "Tanrının cinsiyeti yoktur" dense de eril ve dişil sözcüklerin kullanımında da kendini gösteriyor, çok belli oluyor. Müslümanın Tanrısı Arapça'daki eril sözcüklerle anlatılıyor. Fransızca'da, İngilizce'de yine öyle. İşte lord deniyor Tanrıya. Bunlar gösteriyor ki, erkek olarak düşünülmüştür. Ayrıca efendi olarak düşünülmüştür. Çünkü efendi-köle ilişkilerinin etkin olduğu dönemde yaratılmıştır, bu tanrılar.

Önce Fenikelilerin Tanrısı Ba'al, daha çok geçerliydi, etkindi. Ondan, çevredeki birçok toplum kendi tanrıları için motifler almıştır. Ba'al'dan ögeler almışlardır. Yahudiler bütün kurumlarını Sâbiîlik'ten aldıkları halde., tanrılarının niteliğini Fenikelilerin Tanrısından almıştır. Prof. Dr. Philip K. Hitti bunu çok güzel bir biçimde ortaya koyuyor. Philip K. Hitti Lübnan, Filistin tarihini yazmıştır. Kendisi o konuda çok iyi bir inceleme yapmıştır. Konuyu böyle çok güzel ortaya koyuyor. Yahudiler, Yehovalarının tüm niteliklerini Fenikililerin İsa'dan önce üçüncü binyılda yaratıldığını sandığımız, büyük bir olasılıkla üçüncü binyılın ilk yarılarında yaratıldığı düşünülebilen Ba'al'dan almışlardır.

Ba'al, "efendi" demektir. Kur'an'da kocalara da Ba'al deniyor, Tanrıya da. Hem Tanrı olarak geçiyor Kur'an'da, hem de efendi olarak... Neden? Çünkü bir yanda koca, efendi olarak görülmüştür. Öbür yandan Tanrı olarak görülmüştür. Sonra diğer dinler de aynı. Örneğin

eski Yunan Adonislerini. -Adon efendi demek- Fenikelilerden almıştır. Yani Fenikelilerin Ba'allerinden almıştır.

Fenikelilerin toplum yapısı çok başarılı görülüyordu. başarıları çok çarpıcıydı, ticaret burjuvazisi çok gelişmişti. Kentler gelişmişti. Örneğin bir Utica kenti. Utica çok çarpıcı bir uygarlıktır. Bu uygarlığı "ancak Tanrısal bir güçle meydana getirmişlerdir ve o Tanrısal gücün simgesi de Ba'al heykelidir" diye düşünüldüğü için, çevredeki toplumlar da işi ona yordukları, ona bağladıkları için hep gelmişler Ba'al'den birtakım nitelikler almışlardır. Efendilik niteliği de oradan yansıyor. Bu değişiklik olmuştur Tanrıda. Tapınma biçimlerinde değişiklik olmuştur. Kiminde namaz, oruç olurken, kiminde bu olmamıştır. Ya da başka bir biçimde olmuştur.

Beş vakit namazın, 30 gün orucun aynısı Sâbiîlik'te vardır. Oysa Sâbiîler güneşe, yıldızlara, aya tapınıyorlardı. Aslında dediğim gibi güneş ve ay değildi onların Tanrısı; güneşin, ayın, yıldızların da içinde bulunduğu Yüce Tanrı kavramıydı düşüncelerinde olan. İşte eski Yunan'da da o olmuştur. Eski Yunan'da çok Tanrılar vardır. Hititler'de 1001 tanrı vardır. Falanca yerde binlerce Tanrı, tanrılar vardır. Ama bakıp araştırdığınız zaman görürsünüz ki, Hititler'inki de, bilmem falancanın bilmem nesi de hep yüce Tanrı kavramını yansıtıyor. Örneğin bir Fırtına Tanrısı, oradaki insanlar fırtınayı Tanrı olarak saymış değildir. Din korku ürünü olduğu için, bu tür korku veren ya da insanların sığınabileceklerini sandıkları şeyler, Tanrısal bir güçten kaynaklanıyor diye düşünülmüştür. Öyle gelmiştir onlara. O nedenle işte şu Fırtına Tanrısı denmiştir. Fırtına Tanrı, güneş Tanrı, şu Yıldız Tanrı, şu Ay Tanrı denmiştir. Biraz da Sami dinlerin etkisiyle yapılan ayrımlar böyle deyimler ortaya koymuştur.

Tapınmalardaki değişiklikler bile çok derinde değildir. Dediğim gibi beş vakit namaz, o güneş, ay hatta boy aptesi Sâbiîler'de var, taharet Sâbiîler'de aynen var. Kurban, Sâbiîler'de aynen var. Kurban kime kesiliyordu? Tanrı aya kurbanlar mı kesiliyordu? Görünüşte evet, öyle. Tanrılarla putlar var, o putlara kurbanlar kesiliyordu. Ama bu sadece görünüşte. Temelde ilkel insanların çözemedikleri doğa olaylarını bağladıkları Yüce Tanrı gücüne yaranmak ya da sığınmak,

onun vereceği zarardan kurtulmak ya da onun korumasına ermek için, sığınmak için yapılan hareketlerdi o tapınmalar.

- Ama bunları toplumsal ilişkilerle bağlantılı, ideolojik kurum ve kavramlar olarak görsek. Örneğin Kur'an da toplumdaki ilişkileri düzenleyen yeni kurallar getiriyor. Mülkiyeti ve ticareti korumaya yönelik kural ve kavramlar.

Bugün ulaştığımız yerden dönüp baktığımızda dini bütün kötülüklerin kaynağı olarak görmek mümkün. Peki o zamanın toplumu ilerletici bir rolü yok muydu? Daha öncesiyle karşılaştırınca yeni toplumun ilişkilerini ve kurallarını getiren, düzenleyen bir yönü yok muydu?

-Kuşkusuz her dönemde etkinliği olmuştur. Sadece ondan yararlanma biçimleri değişmiştir. Falanca dönemde o Yüce Tanrıdan bir türlü yararlanılmıştır. Filanca dönem gelmiştir, o Yüce Tanrı düşüncesinden bir başka türlü yararlanma yoluna gidilmiştir. Ama o Yüce Tanrı düşüncesi o dönemde de var olmuştur, öbür dönemde de.

Şu andaki dinlere dayalı hukuk sistemlerinin sosyal olaylara getirilen kuralların köklerine baktığınız zaman, binlerce yıl öncesi sosyal olayların kökleriyle buluşur görürsünüz. Aynıdır hatta, ama faiz denmemiştir diyelim, "ribaa" denmiştir, O zaman, mesela miras denmemiştir de, onun yerine başka bir şey söylenmiştir. Falanca tür suçun, diyelim ki bir zina suçunun, Hammurabi yasalarındaki biçimi, Tevrat'ın Tesniye'sindeki, Levililer'indeki biçimi biraz farklı olmuş gibi gözükmüştür. O da neden? Olaylar farklılaşmıştır. Kuralın kökü aynıdır. Çünkü Hammurabi diyordu ki, "Marduk böyle emir veriyor" "Şamaş böyle emir veriyor" Musa da diyordu ki, daha doğrusu öyle söyleniyor, "efendim Yehova böyle diyor." Yüce Tanrı köküne bağlamak her dönemde aynı olmuştur tabii ki. Yaşanan olaylar başka olduğu için, insan yaşamı gittikçe geliştiği için, o gelişmeler ve tabii ki biçim farkları olmuştur. Kurallarda değişmeler olması doğal. Fakat o kuralların kökü, biraz baktığınız zaman, aynıdır. Bir köleliğe bakış, insana bakış, kadına bakış etkinliklere göre değişmiştir. Anaerkil aile döneminde de yüce Tanrıya bağlanmıştır.

- Ama belli bir birikim olmaya başlayınca, artı değer oluşmaya

başlayınca ona sahip olmak için ataerkil döneme geçiş oluyor. Sonuç olarak toplumdaki ilişkilerde bir değişiklik olduğu için Tanrının cinsiyetini de değiştirmek gerekti... O sırada onu değiştirdiler.

- Çok güzel, tamam.

- *Bu arada ticaret doğdu ve gelişti, kuralları daha farklı yapmak gerekti. Ticaret erbabının menfaatlerini yansıtmak gerekti. Ama bu, bir adım daha ileri, toplumun belli bir yönde gelişmesinin ifadesi. "İyiye doğru" anlamında söylemiyorum, ama daha ileriye doğru bir gelişmenin, sıçramanın sonucu değil mi?*

-Daha ileri bir gelişmenin sonucu ama, daha geri bir alan, daha geri bir ürün, yani ürün, onu yaratanın paralelinde bir gelişmeyi yansıtmıyor.

- *Ama yeni olana karşı direnişi kırma rolü yok mu? Yukardan geliyor kuşkusuz. Eskiyene karşı yenisini kabul ettirmek için yukardan, ideolojik alandan bir tavır. Hammurabi de öyle yaptı, bilmem Hz. Muhammed de. Yeni düzeni kutsallıkla sağlamlaştırıyorlar. Hepinizin uyması gerekir bundan dolayı diyorlar.*

- Kuşkusuz. Ben şunu söylemeye çalışıyorum. Özellikle dinler, inançlar gelişmelere paralel olarak gelişmemişlerdir diyorum. Gelişmeler insanlığın ilerlemesi süreci içinde biçim alırken, dinler o doğrultuda, o koşutlukta olmamıştır. Dinleri yaratmıştır gelişmeler, kurallarını, biçimlerini yaratmıştır. Bütün bunlar doğru. Fakat o ürünler ileri doğrultuda olmamıştır. Şimdi tarih yönünden Hıristiyanlık İslam'dan öncedir. İslam daha sonraki bir dönemin ürünüdür. Kurallarına baktığımız zaman İslam Hıristiyanlıktan çok geridir. Niye? Örnek verelim: Hıristiyanlıkta el kesme yoktur. Kısas yoktur. Çünkü kısas bire bir anlayışına dayanır. O öldürdü, sen de onu öldüreceksin; ilkel kafa bunu böyle düşünür. Gözünü çıkardı, sen de onun gözünü çıkaracaksın. Elini kesti, sen de elini keseceksin. İsa diyor ki. "eskiler böyle diyordu, ben öyle demiyorum."

Şimdi bu sözünü ettiğim göz çıkarma, el kesme, kısas yapma Yahudilikte Tevrat'ta vardı. Tevrat Hıristiyanlıktan önce, İslam, Hıristiyanlıktan daha ileri bir kural getireceği yerde Tevrat'takini alıyor. Tevrat'taki de daha önceki, çok çok önceki ilkel kurallara dayanıyor. Bir Hammurabi yasası. Hatta Tevrat'ta öyle kurallar var ki, Hammu-

rabi yasasından daha geri. Oysa Tevrat dönemi daha sonraki bir dönem. Yüzyıllarca sonraki bir dönem. Bu da bana göre şundan kaynaklanıyor: İnsanlık ilerledikçe o düzenin, o zamanın egemenleri, ileri dinsel kurallar getirmek yerine, çok daha geri kurallar getirip insanların düşüncelerini, duygularını yani düşünce hayatlarını gerilere bağlama gereği duymuşlardır. Sürekli fizikötesi dünyaya insanları kapamak istemişlerdir. Fizikötesi dünyanın kuralları ise her zaman binlerce yıl ötesine gitmiştir. Getirilen kurallar, yeni şeylere uygulanmıştır, diyelim bir televizyona uygulanabilir, bir radyoya uygulanabilir, falanca filanca bir teknolojik araca uygulanabilir, o kural. Ama kuralın kendisi çok geri bir kuraldır. Onu içine alıyor diye onu ileri görmemek gerekiyor. Bunu söylemeye çalışıyorum.

- Hıristiyanlık uzunca bir süre muhalefette kalmış. İslam ise çok daha erken iktidar olmuş. Ayrıca İslamiyette malı mülkü koruma var artık. Bir yerde yavaş yavaş ticaret sermayesi birikimini sağlamak üzere kuralların geldiğini görüyoruz. Hırsızlık yapana çok ağır cezalar, başkasının malını çalana ceza var. Ağır cezaların nedeni ilkellikten mi, yoksa o mülkü, yavaş yavaş birikmeye başlayan sermayeyi korumaya çalışmak mı? Yağma ve talanı önlemek mi?

-Çok güzel. Mülk gelişmiştir. Onlar o gelişmiş olan mülkü geri bir şeyle koruma yoluna gitmişlerdir. Benim de zaten söylemeye çalıştığım bu. Yani cezanın kendisi çok gerilerdeki bir ceza. Yani cezanın kendisi o gelişmeye paralel değil. Mülk ileri bir aşamanın ürünü.

-İngiltere'de ilk sermaye birikiminin yaşandığı dönemde çok acımasız bir sömürü var.Kapitalizmin gelişmesi de insanlığı daha ileri bir gelişmeye götürüyor. Farklı bir sınıfın çıkarları artık gündeme geliyor. O da kendini savunmak üzere yeni kurallar gündeme getiriyor.

- Doğru, ama o kurallar ileri değil. Bir başka örneği ele alırsak: İşkence tarihin en ilkel dönemlerinden kalma bir uygulamadır. Ama tutuyor adam, söylediğiniz gibi, işkenceyi sırf falanca kesimi korumak için yapıyor. O korumak istediği güç çok ileri olabilir. Fakat kullandığı ileri bir kural değil. Dinlerin kendilerini bu yere koymak yanlıştır diyorum. Bu yanlışa bazen düşüyorlar. Diyorlar ki, işte daha önce şu inançlar vardı, insanlık gelişti, sonra bu inançlar çıktı falan diye. Benim yanlış bulduğum budur. O inançlar insanlığın gelişmesine pa-

ralel olarak ortaya konmuş inançlar değildir. Onların kuralları sırf belirli çıkarları korumak için yaratılıp konmuştur. Ama dayanağın temeli o ilkelliktir. İnsanlık ilerledikçe eğer evrensel değerlere sahip değilse, ilkel yöntemleri kullanmışlardır. Korumak istediklerini ancak o şekilde korumak yoluna gitmişlerdir.

Bakıyorsunuz hepsi zikzaklar çizmiştir. Bir bakıyorsunuz, falanca dönemde biraz daha ileri bir dünya görüşü, hoşgörü filan var. Ondan sondaki bir döneme bakıyorsunuz çok daha katı, çok daha acımasız tutum sergilenmiştir. Yüzyıllar sonra olsa bile.

Sözlerimi şöyle özetleyebilirim:

Bugün yeryüzündeki bütün dinler, binlerce yıl önceki ilkel inanç ve kuralları taşıyor. Hiçbirinin inanç ve kuralı, içinde bulunduğumuz çağın, evrensel dünya görüşlerinin, ileri insanlık anlayışının ürünü değildir. Dinlerin hangi kuralını alırsanız alın, mutlaka özü binlerce yıllık ilkelliğe dayanıyor. Hangisi olursa olsun.

İslamiyet, Yahudilik ve Hıristiyanlık

- İslam'da reform olabilir mi?

- Olmaz, kesinlikle. İslam'da reform olamaz, Yahudilikte reform olamayacağı gibi. Reform olabilmesi için dünya hükümleri bulunmaması gerekirdi. İslam'da ve Yahudilik'te dünya hükümleri var alabildiğine; yani İslam şunu söylememiş, "sen dünya işlerini kendin yap, ahiret işleri bana kalsın", dememiş. Yani Sezar'ın hakkını Sezar'a dememiş, Hıristiyanlıkta olduğu gibi. Hepsini içine alma iddiasında. Yatak odasına varıncaya kadar vardır hukukunda. Bu nedenle İslam'da reform olamaz.

-İslam'la Yahudilik biraz benziyor da, Hıristiyanlık en azından kitapta biraz daha farklı mı oluyor? Dünya işlerine karışmamasının nedeni nedir?

-Şimdi, Hıristiyanlık İncil'de yok. O dört tane bilinen, kabul edilmiş İncil'de, Matta, Luka, Markos, Yuhanna'da; bu dört İncil'de Resullerin İşleri var. Bir de Paulus'un çeşitli kesimlere yazdığı mektuplar var. En sonda Yuhanna'nın vahyi var. Bunların hangisini alırsanız

alın -yedi ahit deniliyor- bunların hiçbirinde bir ceza hukuku yok, bir miras hukuku yok. Sosyal durumları çerçeveleyen kurallar yok. Çok fazla kural yok. Öğretisinde olmamasından kaynaklanıyor.

- Niye öyle yazmışlar acaba? Niye İncil'de yok?

-Yine Voltaire'in sözüne dönüyoruz. Şimdi, Voltaire çok doğru belirlemiş de onun için; ben kendi düşüncem olmayanı, kendi düşüncem diye sunmamak için bunu belirtiyorum, -ki katılıyorum, o düşünceye katılıyorum- Yahudiler hani araklayınca, çalınca, ordan burdan her şeyi çalmışlar. Hukuk çalmışlar, mitoloji çalmışlar, hepsini çalmışlar. O kuralları da çalıp koymuşlar. Araplar da yine onun deyişiyle ürünlerinden çalmışlar, yine hepsini, ama Batı dünyasında gelişen serpilen Hıristiyanlıkta, bu çalma olayı o ölçüde olmamış. Hiç olmamış değil, ama o ölçüde olmamış. Bu birincisi. İkincisi; İsa'dan aktarılan sözlere bakıyoruz ki, bir tepki olarak ortaya çıkmış, Hıristiyanlık Yahudiliğe karşı bir tepki olarak çıkmış, İsa'nın kendisi de Yahudi'dir.

Esasen İsa yaşamış mı yaşamamış mı, belli bile değil. Ama eğer yaşamışsa anlatılan şu: Celile'den çıkıyor. İşte Basra'dan gidiyor; bir geniş omuzlu, uzun boylu bir adam, bir genç insan. O da diğerleri gibi Mesih arıyor, kurtarıcı arıyor. Dolaşırken gidiyor Vaftizci Yahya ile karşılaşıyor. Vaftizci Yahya ona bakıyor, yakışıklı bir adam, kurtarıcı olmaya da uygun bir durumu var. "Sen" diyor, "bir kurtarıcısın," "Yok öyle mi," diyor. "Evet" diyor, "sen işte kurtarıcısın." O da kendisinin kurtarıcı olduğuna inanıyor. Ama o sırada, evet o sırada çok itiliyorlar. Bir kitap var, Cemal Süreya dilimize çevirmiştir. Çok güzel bir kitaptır o. "Dine Karşı Düşünce Tarihi" diye. Özetlemiştir. Varlık Yayınlarından.*

Çok güzel ama. Orada Yahudilerin Hıristiyanlara, Hıristiyanların diğerlerine olan tutumlarını, katılıklarını anlatır. Onu biz daha geniş boyutlarıyla dinler tarihinde görüyoruz. Böyle olmuştur. O kesim - yani sadece ezilen kesim değil- gittikçe güçlü kesime de el atmıştır. Ondan sonra Roma ve Bizans'ın egemenleri tarafından kabul edilince, artık o zaman ezen olmuştur. Yine yapısını sürdürmüştür. Fakat

* Cemal Süreya'nın Albert Bayet'den çevirdiği bu kitabın son baskısı Broy Yayınları'nda çıktı. İstanbul, Ağustos 1991. - Ş. P

Hıristiyanlığın bir özelliği var: Hıristiyanlıkta bu dünya işlerine, öğretisine yer verilmemesine karşın cemaat oluşmuştur. Hiçbir kesimde olmayan cemaat, Hıristiyanlıkta oluşmuştur. Mesela İslam'da cemaat 19. yüzyılda oluşmuştur. Ama Hıristiyanlıkta daha ilk zamanda cemaat oluşmuştur. O sıra kilise egemenliğine dönüşmüştür. Engizisyonlar falanlar filanlar da hep o cemaatin ürünüdür. Yani Hıristiyanlık cemaatinin ürünüdür.

Bir Hıristiyanlık ahlakından söz edilir. Hıristiyanlık ahlakı diye bir ahlak var mı? Tartışılır bu. Ben onu şöyle düşünürüm: Hıristiyanlık Batı'daki yaşam biçimlerine göre oluşmuştur. Yani çok şeyden öğeler almıştır. Ama Batı toplum yapısına göre bir çığır izlemiştir Hıristiyanlık. İslam ve Yahudilik daha çok Doğu toplum yapısının özelliklerine göre kalıplaşmıştır. Hıristiyanlık öyle değil. Elbette ki, skolastik düşüncenin sürdürülmesinde onun büyük etkisi olmuştur. Etkiden öte kendisi olmuştur. O skolastik düşünce onunla sürmüştür. Fakat bir de yıkıldığını düşünmek gerekiyor. Nasıl yıkılmıştır? İşte Doğu'da bu düşünce yıkılmamıştır. Doğu'da, skolastik düşüncenin yıkılmamasının en baş nedeni İslam'dır. Hıristiyanlık olsaydı yıkılabilirdi. Bunu söylemeye çalışıyorum.

Atatürkçülük, Milliyetçilik, Laiklik, Özgürlük, Demokrasi

İslam radikalistleri de bugün insan hakları demokrasi kavramlarını kullanageliyorlar. Ama laftır. Onlara sorsanız insan hakları derken, acaba Kur'an'dan, hadisten neler, İslam'dan neler söyleyecekler? Onlar, birtakım ayetler gösterecekler, birtakım hadisler gösterecekler. Bakacaksınız o ayetlerin de, hadislerin de seslendiği alan, işte o binlerce yıl önceki insanın yaşam alanıdır. Yani hiçbir zaman İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin, insanlığın bugünkü anlayışının ulaştığı düzeyle ilinti kurulamaz.

- Atatürkçülükle bağlantısını kurmaya çalışalım. Siz Atatürkcü diyor musunuz kendinize?

- Hayır, hayır. Bir zamanlar Atatürkçü idim. Ama şimdi Atatürkçü

değilim. Bunu özellikle her zaman söylüyorum. Gürbüz Tüfekçi'ye Dernek*'te de söyledim: Bakın ben Atatürkçü değilim, dedim. Hiçbir şeyci değilim ben, yani falancı filancı. Bir şeyci olmak bana terstir aslında.

Atatürk, Türkiye'nin çok çok çok büyük bir şansı. Saydığım bir kişidir. İyi ki Atatürk diye bir kimse gelmiştir. Her birinin yüzyıllarca, ancak yüzyıllarca süren bir zamanda gerçekleştirilmesi mümkün olabilecek devrimlerin ülkemizde gerçekleştirildiğini gördük. İyi ki bu olabildi.

- Atatürkçülükle bağıntılı olarak milliyetçilik geliyor akla. Bugün milliyetçilik de insanlığı ve Türkiye halkını bölmüyor mu? Artık, tıpkı dinler gib boğazlaşmaların kaynağı değil mi? Ne kadar diğer milletleri eşit gören bir anlayış savunulsa da...

- Milliyetçiliği, çok ilkel bir düşünce kabul ederim. Bağışlanır bir şey bile olmadığı düşüncesindeyim.

-Yalnızca kendi milletini ve de bütünüyle kayırmayı getiriyor sonuçta. Evrensellikle çelişiyor en azından.

- Hiç kuşkusuz öyle. Hatta Gürbüz'le [Tüfekçi] dün değil evvelki gün yolda konuştuk. Dedim ki, Atatürk evrensel öğeleri yakalamamış olsaydı, ben onu Kâzım Karabekir'den farklı görmezdim. Yani niçin laikliğe önem veriyoruz? Evrensel olduğu için. Hiçbir demokrasi, laikliği içine almadan tam anlamıyla insanlığa layık bir demokrasi olamaz; doğru bir sistem sayılamaz bana göre. Mutlaka laiklikle içeriğe kavuşur demokrasi, gerçek içeriğine kavuşur. Ayrıca laikliği içine almayan demokrasi beni hiç ilgilendirmez. Laikliğin olmadığı demokraside ben hiçbir zaman yokum. Birileri derse ki, demokratlık mı yoksa laiklik mi? Ben elbette ki laiklik derim, eğer öyle bir karşılaştırma yapılacak olursa. Kimileri 163. maddenin tartışmasında öyle derler. Korkarlar. Acaba 163. maddenin kaldırılmasına karşı çıksam bana demokratlıktan çıktı derler mi falan diye düşünürler. Laikliğin gereği ise 163. maddenin kalmasıdır. Eğer demokrasi 163. maddenin kalkmasıyla gelecekse, o zaman bağıra bağıra söylerim: Ben demokrat değilim. Göğsümü gere gere kaldırılmasın derim. Yani neden laiklik öncelik kazanır? Bence evrensel

* Atatürkçüler Derneği.-Ş.P.

olduğu için, çerçevesi olmadığı için. Ama demokraside yine bir şey var. Birileri toplanacak, o birilerine dayalı bir belirleme olacak. Birileri tutsalar da "iki kere iki 25 eder" deseler; bunlar oybirliği ile bunu söyleseler, ben demokratik bir oylamadır, buna saygı göstermek gerekir demem. Hayır, bunların hepsi saçmalamıştır, derim. Yani ben "demokratik" oylamayı da kabul etmem.

-Lakiklik olmadan demokrasi olmaz, haklısınız. Laiklik, zaten halkçılık demek, yani demokratlaşma demek. Öte yandan sizin de çıkıp "iki kere iki 25 etmez deme şansınız, ancak demokrasi olursa olur" diyenler var.

- Ama ben ona karşılık şöyle düşünürüm. Demokrasi olmadan demokrasi erdemi savunulagelmiştir. Eğer demokrasi bir erdemse, demokrasi olmadan erdem savunulagelmiştir. Önemli olan insanlığa nelerin layık görüldüğüdür. Önemli olan evrensel boyutlarda, eğer demokrasi evrensel boyut içinde insanlığa layık görülmüşse, yine o temel hareket noktasındandır. Demokrasi artık ondan sonra bir araç olmuştur. İnsanlık şuna layıktır, demokrasi de buna araç olmuştur. O zaman temel olan insanlığa biçilen hayattır, dünya projesidir; insanlar şöyle bir dünyada bulunmaya layıktır demektir. Eğer demokraside insanlığın yaşayamayacağı, layık olamayacağı bir ortam doğarsa, bir Afganistan'ı düşünün, bir İran'ı düşünün. Varsayalım insanların serbest seçimle işbaşına getirildikleri bir ortam olsun, ama nitelikleri bir Afganistan'daki gibi olsun, yani o mücahitlerin durumu gibi olsun, İran'daki o mollaların yararlandıkları ortam gibi olsun filan. Öyle şeyleri insanlığa layık göremem. Onun için de onu ben savunamam. Çünkü artık o erdem olmayı yitirmiştir. Yani temel olan insanlık, özgürlük. Özgürlük erdeminden dolayı biz demokrasiyi savunuyoruz, özgür olalım diye. Düşüncede, duygularda, davranışlarda evrensel olan özgürlüktür, demokrasi değildir. Demokrasi özgürlüğün bir aracıdır.

-Atatürkçülükle Ateizmi nasıl bağdaştırdığınızı soracaktım ama gerek kalmadı.. Artık Atatürkçüler laiklikten döndüler ve Tanrıtanımazlıkla mücadele ediyorlar. Burjuva materyalizmi devrimci dönemlerde şahlanıyor, sonra, devrim dalgası geri çekilince dinlerle ittifak ediyor. Din konusundaki görüşleri açısından Ata-

türk tek kaldı galiba...

-Atatürk'e çok büyük değer veririm. Atatürk, Atatürkçü değildi ki, ben Atatürkçü olayım. Atatürk hiçbir zaman Atatürkçü olmamıştır, gibime geliyor.

- Evren'in Atatürkçülüğü konusunda ne düşünüyorsunuz? Yakında ödül de aldı.

- Evren'in Atatürkçü olduğu bir yerde ben nasıl Atatürkçü olurum.

Kürt Sorunu

- Kürt sorununa nasıl bakıyorsunuz? Kürt sorunu, laiklik ve demokrasi, yani bu üç kavram arasında sizce bir bağlantı var mı?

- Beni halklar ilgilendirmiyor, onu baştan söyleyeyim. Ne Türk ilgilendiriyor, ne Kürt ilgilendiriyor, ne de falanca filanca toplum. Bunu her zaman, fırsat buldukça söylerim. Beni insanlığın tümü ilgilendiriyor. Olabilseydi, başka varlıklar olsaydı, tümü ilgilendiriyor derdim.

Kürtçülüğü bir ırkçılık çerçevesinde ele aldığımız zaman, çok geri bir düşünce olarak alırım; aynı, Türkçülüğü de geri bir düşünce olarak aldığım gibi. Kürtler, istedikleri birtakım hakların verilmesi, bir de insan olmaları nedeniyle beni ilgilendirir. Hatta şöyle düşünmüşümdür: Soydaşlarımız diye çok geri bir laf kullanılıyor, Bulgarlardan kimi kesim için kulanılıyor. İşte falancalar soydaşlarımızdır, onlara şunlar yapılıyor denirken, Kürtlere bu olanakların, yani dillerini kullanma olanağının verilmemiş olmasını çok ters bulurum, aykırı ve ilkel bulurum.

Bana deseler ki, senin elindedir, bir Kürdistan devletinin kurulmasını ister misin? Hayır. Bir düğmeye basıp da Kürdistan devletinin kurulması.. Şunun için istemem: Biliyorum ki, şu anda Kürdistan devleti diye bir devlet kurulmuş olsa, şeyhin, ağanın, şu anda etkin olan kim varsa onların çocukları, kendileri egemen olacaktır. O toplum gene geri olarak kalacaktır. Ben orada Kürtlerin kültürlerine de önem vermiyorum. Kendi kültürlerini kullansınlar, önemli değil. Be-

nim için önemli olan, insanlığın bugün geldiği aşamalarda hangi nimetlerden yararlanıyorsa, o nimetlerden yararlanmalarıdır, yararlandırılmalarıdır. Benim için önemli olan bu.

Orada yaşayan insanlar da doya doya teknolojinin getirdiği kolaylıklardan insanlığı mutlu olduğu kesimlerden, yararlandırılmalıdır. Bana göre bunlardan yararlandırılmamayı hak etmiyorlar. Ulaşamamışlar çünkü. Birtakım fırsatlar onlara verilmemiş çünkü. Laiklik ile Kürtlerin hareketleri arasında bir bağlantı var mı? Bilemiyorum, o açıdan değerlendirmekte gaçlük çekiyorum. Onlar şunu görüyor olabilirler: Allah varsa, bizi neden bu durumda bırakıyor? Din varsa, niye bizi kurtaramıyor diye düşünmüş olabilirler.

-Dinsiz Kürt mollalardan söz ediliyor.

- O yönden biraz değerli olabilirler o mollalar. Ellerinde şimdi bir fırsat vardır. Diyebilirler ki, bak biz de öyle sanıyorduk ki, bu böyledir. Ama bu böyle değilmiş, daha etkili olabilir.

- Kürtlerin sorunlarının çözümü demokrasiye bağlı. Demokrasi ise laiklikten ayrılmıyor, hem laiklikle oluyor, hem de laikliği kolaşlaştırıyor.

- O şekilde olabilir. Katılıyorum. Evet, evet katılıyorum.

Şeriat ve Askeri Darbe

- Türkiye'nin önündeki gelişmeyi nasıl görüyorsunuz? Yani şeriatçı bir devlet tehlikesi var mı?

- Bence bu tehlike *2000'e Doğru*'nun açtığı kapı ile hayli azalmıştır. Çok açık yüreklilikle söylüyorum. Neden Cezayir'de olmuştur? Neden başka yerde oluyor? Çünkü oralarda tabularla savaş yok. Savaşılmadığı yerlerde din çok az bile olsa zamanla gelişerek diğer kesimleri alt edebiliyor. Yani karanlığa siz ışıkla gitmezseniz, o karanlık yayıldıkça yayılır. Engeller çıkar ortaya. Işık kaynaklarıyla halkın arasına girer. Halk daha da karanlığa sürüklenir. Derken, herkes çareyi fizikötesi güce sığınmakta bulur. Şimdi *2000'e Doğru* - ben başka yerde görmüyorum, göremiyorum, en ileri Batı ülkelerini de içine alarak söylüyorum- tabulara, herkesin korktuğu, yanaşmaya hiçbir zaman cesaret edemediği, edemeyeceği konulara cesaretle

yürüdü. Şunu ortaya koydu: Bu konuların da üzerine gidilebiliyor. O konuların üzerine gidilebildiğini göstermek, onu paylaşabilecek güçleri de oraya yönlendirmek demektir. Bu olduktan sonra ülkemizde şöyle ya da böyle bir laiklik geleneği vardır. Bu gelenek sözünü ettiğimiz ülkelerde yoktur. Bir Cezayir'de, bir İran'da yoktur, bir başka yerde yoktur. Onun için burada maya tutar artık. Tabularla savaşma, burada maya tuttuktan sonra, şeriatın gelme tehlikesi artık çok fazla değildir. Eğer hemen kısa vadede olmazsa bu, bir süre sonra şeriat kendi ölümünü daha çok geliştirecektir. Yine söylüyorum bu, *2000'e Doğru*'nun savaşımlarıyla, katılacak diğer güçlerle artık bir daha belini doğrultamayacaktır.

- Askeri darbelerle önlenmesi mümkün mü şeriatçılığın?

- Yok, hayır. Askeri darbeler şeriatı güçlendirir. Her zaman da öyle olmuştur. Askeri darbede generallerin en ilericisi bile gericidir. En ilericisinin kafasında bile dinsel örümcekler vardır. O örümcekler ileri dünya görüşünün filizlenmesine izin vermez.

-Şeriatçılığa karşı düşünsel mücadele dışında ceza uygulamasına ne diyorsunuz? Bu yolla önlenir mi?

- Yalnızca ceza ile olamaz, ama ceza da gereklidir. Yani ceza saldırıyı engelleme önlemlerinin bir parçasıdır. Saldıracak bir kuduz köpeği iple bağlamak elbette ki, köpek için bir cezadır. Ama eğer saldıracaksa ona saldırma özgürlüğü vermek, özgürlüğün özünü düşünmemek demektir. Özgürlüğe saldırtmamak gerekir. Saldırtmamanın yolu nedir? Saldırganı tutmak bir, eğitmek iki, kafasını aydınlatmak. Yani olabildiğince. Orada sadece bu işi eğitilinceye kadara bırakmak olmaz. "Hadi eğitilinceye kadar saldırsın." Yok, hayır! Gelmiş saldırıyor sana. Temel olarak saldırıyı önlemek gerekir. Saldırı önlenmeli ama ondan sonra eğitmeli, fakat yalnızca ceza ile sonucun alınabileceğini düşünmemeli. Ceza, sonuç almakta yeterli değildir, fakat ceza gereklidir. Ceza kuralı gereklidir. Bir trafik kuralında gerekli olduğu gibi. Adam öldürenin, bir katilin katletme serbestliği nasıl düşünülmezse, şeriatçının da şeriat doğrultusunda saldırılarını serbest bırakmak doğru olmaz bence.

ABD ve İsrail

- ABD, İsrail şeriata karşı müttefik olabilir mi?

-Amerika kuşkusuz dünyada bir hegemonya kurmuştur, bir güç oluşturmuştur. Hep bu gücü sürdürmek istemiştir, isteyecektir. Yani dünya ağasıdır. Gezegenimizin ağalarından biri. Bu ağa kimi yerde bütün ağalarda olduğu gibi koruyuculuk yapar. Doğu'da bazı ağalar giderler, kimi aileleri çağırırlar. "Ne kadar buğgdayın oldu?" İşte ağa 90 teneke buğdayım oldu" der. Oysa bu aileye 100 teneke buğday gereklidir. Ağa 10 teneke de kendinden verir buna. O da "Allah razı olsun, Allah başımızdan ağayı eksik etmesin" der ve gider. Oysa o ağa, o aileyi o konumda tutmak istemiştir. Aile onun farkında değildir. Aile her zaman bütün gücünü ağanın yararına kullanır. Fakat ağa ona 10 teneke buğday verdi diye minnettarlık duyar. Amerika'nın gezegenimizdeki durumu böyledir. Kimi toplumlara biraz bir şeyler veriyor, verir. Ama çok daha fazlasını çıkarır.

Ağalar nasıl şeriatı kullanıyorlarsa, dini kullanıyorlarsa bu da öyledir.

- İsrail?

İsrail şeriatın odağıdır. Zaten şeriat sözcüğü de onlardan alınmıştır. İsrail, dünyadaki ilkelliğin, dünyadaki en eski ilkelliğin, binlerce yıllık ilkelliğin, gezegenimizdeki en önemli kaynaklarından ve sürdürücülerinden biridir. Eğer İsrail olmasaydı, Yahudilik olmasaydı bugün şeriat belası olmayacaktı, Hıristiyanlık olmayacaktı ve küçük dinler olmayacaktı.

İsrailler, başka dinlerden, Voltaire'in deyişiyle başka toplumlardan çalmışlardır, hırsızlamışlardır. Voltaire diyor ki, "Araplar hırsızlıkta onlardan daha da ileri gitmiştir." Evet, onlar da bu hırsızlardan çalmışlardır. Yani Yahudilerden çalmışlar, onlar da o şekilde pazarlamışlardır. Şimdi hunharlık, kan dökücülük, ilkellik kanlarına, iliklerine kadar sinmiştir. Bu arada dünya ticaretinde çok etkin duruma geldiler. İki şeye ben çok hayıflanırım. Bir, Arapların o petrol gücüne sa-

hip olmalarına, bir de İsrail'in dünya ticaretine egemen olmasına. Ne kötü! Ne büyük talihsizlik!

İki ilkel güç, çok önemli potansiyele sahip olmuştur dünyada. Ama elbette ben bir Hitler kafasıyla düşünmüyorum Yahudilere bakarken. Yahudileri anlarım da Yahudiliği ilkel bulurum. Yahudilik benim için ayrıdır, Yahudiler ayrıdır. Yine Müslümanlar ayrıdır, Müslümanlık ayrıdır. Onun gibi. Yani İsrail de dünyamızın problemlerinden biridir bence.

Siyasal Partiler ve Laiklik

-Partilerin laiklik programını nasıl buluyorsunuz? Yani ANAP, DYP, SHP, DSP...

- Partilerin programlarını, açıkçası incelediğimi söyleyemem. Sadece DSP'nin programını incelemiştim. Politikalarına bakınca, en geri olarak SHP'yi bulurum. Ötekileri ele aldığımız zaman, hiçbiri elbette ki, bu toplumu ileri götürecek yapıda değildir. Hangisi olursa olsun hiçbirine de oy vermeyi hiçbir zaman düşünmem. Yalnız şu var: SHP'nin dışındakilere baktığım zaman şunu görüyorum: Hepsi bir çığıra talip olmuş görünüyor. Yani diyelim Erbakan'nın bir şeyi vardır, İslam. Eski bir giysi, eski bir elbise ama; o bir şey işte, yani bir yol. Türkeş'inki biraz Hitler, biraz bilmem falanca milliyetçilik, karma bir şey, ama o da bir yol, yöntem, her neyse. Öbürü, Sosyalist Parit sosyalizm demiş. Onun da bir çerçevesi var. Doğru Yol, eski Demokrat Parti'ye dayanıyor. Yani onun da belirli bir çerçevesi olduğu söylenebilir belki. Ama SHP'nin, SHP öyle gidiyor. Öyle gitmekse, çağdaş dünyada yeri olmayan bir şey. Yani hiçbir yere koyamazsınız. Bir rüzgâr önünde giden herhangi bir cisim nasıl yuvarlanıp gidiyorsa, o da öyle gidiyor. Yani gündemi yok, çığırı yok, felsefesi yok, hiçbir şeyi yok. Yani hiçbir şeyi olmayan da en geri bir konumda sayılır bence.

Önerdiğim Dünya

- Nasıl bir toplum düşlüyorsunuz, ütopyanız?

-Benim düşünce dünyam ki bence ütopya değil bu, ben insanlara daha güzel bir dünya öneriyorum. Benim önerdiğim dünyada bir kere kesinlikle dinsizlik olacak.

- Birinci madde...

- Evet. O dünyada dinsizlikle özgürlüğü ben eşit sayıyorum. Din olmadığı zaman tabular olmayacak. Din olmadığı zaman, insanların belirli şeylere kafalarını, duygularını koşullandırmaları olmayacak. Din, insanları hem hapse sokuyor hem de pranga vuruyor, duygularına, kafalarına pranga vuruyor. Böyle düşünmeyeceksin, böyle düşüneceksin; böyle duymayacaksın, böyle duyacaksın; bunları koyuyor.

Ayrıca din olmadığı zaman, belirli kimselerin bekçiliği olmayacak. Yani dünyadaki paylaşım da böyle olmayacak. Çünkü düşünün, imam-hatip okullarının sayıları, din öğrenimi veren okulların sayıları gittikçe artıyor, niçin? Bekçilik için. Okullara zorunlu din dersleri konuyor, niçin? O bekçilik için. O bekçiliği yaptıranların umurlarında bile değildir, din, Tanrı... Onların tek umurlarında olan, onu nasıl kullandıkları, nasıl kullanabilecekleri de... Şimdi din olmadığı zaman, bir kere o güçlerin gücü o denli olmayacak. Yani şu olmayacak; çoban sürü ilişkisi bozulacak. Çoban-sürü ilişkisi olmayacak ya da bozulacak. O çoban-sürü ilişkisi bozulduğu zaman zaten paylaşım biçimleri de kendiliğinden değişecek. İnsanlar düşünebilecek. Niçin ben bu konumdayım diyebilecek. Niçin birileri doğarken sefalete, birileri de servete mirasçı oluyorlar. Bunun nedeni nedir, diye düşünebilecekler. Niçin ben böyleyim de, öbürü böyledir diye düşünebilecek. Ve daha iyi düşünebilecekler. Daha derin düşünebilecekler. Bunu ne kadere bağlayacaklar ne de miras haklılığına bağlayacaklar. Miras bana göre dünyanın ilkelliklerinden biridir. Bu haklı olarak kabul edilegelmiştir. Birçoğunun kafasında da bu haklılık yer etmiştir. İşte benim düşünce dünyamda, düşündüğüm dünyada insanlar kurallarını, hukuklarını birbirlerinin haklarına göre ayarlayacaklar ve elbirliğiyle o gezegende daha iyi dünyaya ulaşmanın yollarını arayacaklar. Bilimi ona göre kullanacaklar. Olanaklarını ona

göre kullanacaklar. Yaşamlarını ona göre ayarlayacaklar. Eğer sıkıntıya katlanmaksa birlikte katlanacaklar.

Eğer bir şeylerden yararlanmaksa birlikte yararlanacaklar. Ama böyle ilkelce değil. Yani o ilkel komünal toplum yapısında olduğu gibi değil. Gelişmiş duygularla, incelmiş düşüncelerle, boyutlanmış değerlendirmelerle olacaktır.

- *O zaman çözümü nasıl bulacaklar?*

- Bulacaklar çözümü. Çünkü çözüm için engeller var. Bütün sorun o engellerin kaldırılması.

- *Nasıl bir çözüm bulabilirler?*

- Engelleri, tabuları yıkarak. Çözüm tabuların yıkılması. Tabular yıkıldığı zaman, duvarlar yıkılacaktır. Ölçüler o zaman değişecektir.

Homo Sapiens* niye ortaya çıktı? Nasıl ortaya çıktı? Doğayı değiştirerek. Doğayı değiştirdi. Doğayı değiştirirken kendisini değiştirdi. Kendisini değiştirirken doğayı değiştirdi. Ve buna koşut olarak gelişti.

Gelişmelerin önü birtakım şeylerle sonradan engellendi ya da kimilerinin, kimi kesimin yararına bırakıldı. Kimi kesim gelişti, kimi kesim olduğu yerde bırakıldı. Yani bir gövde düşünün; eller, kollar uzamış gitmiş, ayaklar kalmış. Ya da bir el uzamış, öbür el kısa kalmış. Bir ayak uzamış alabildiğine öbür ayak kısa kalmış. Onun gibi bir durum meydana gelmiş gezegenimizde. Niçin? Çünkü gezegenin kimi kesimlerini, güçlerini kimileri elde etmiş, ta ilkel dönemlerden öyle sürüp gelmiş bu. Elde etmekle kalmamış. Bu elde ettiklerine haklılık kazandırma yollarını aramış, haklılık kazandırma yollarını da fizikötesi değerlendirmelerde bulmuş. Yani açıkçası dinde daha çok bulmuş. Onun için din, her kesim insanın sorunu olmalıdır. Yani kimileri der ki, din benim sorunum değil. Hayır. Din yönünden yol açılmadığı zaman hiçbir sağlıklı dünya sistemine ulaşılamaz. Sosyalizm mi? Hangi noktaya varmak istiyorsanız, mutlaka ona giden yolda din engellerinin aşılması gerekiyor. Çünkü din, bir yandan insanları uyuştururken ve uyuşturmaya koşut olarak çobanlara bağlarken, öte yandan ona karşı çıkacak ya da çıkan ileri dünya görüşlerine karşı coşturur, saldırtır. Yani iki şeyi birlikte ya-

* Homo Sapiens: İnsan türüne verilen ad.

par. Dolayısıyla senin ileri dünyaya doğru gidişlerini mutlaka engeller. Yani din bunu mutlaka yapar. Öyleyse senin sorunundur bu. Her aşamada din senin sorunundur. Dini sorun yapmamak milyarlarca insanı düşünmemek demektir, ayrıca.

- Din ortadan kalkınca çözüm gelmiş olacak mı?

- Bence evet. Çünkü din ortadan kalktığı zaman, bilim yerini alacaktır. Bu şu demek bence: İnsan yaratıcılığıyla ne yapabilirse, insana göre yapacaktır. Bir başka güce göre, insana göre yapmak isteyecektir. Duygular ona göre gelişecektir. Düşünceler ona göre gelişecektir. Ha, ona göre geliştirmek işine gelmeyenler çıktı varsayalım. İşte o işine gelmeyen kimseler en büyük silahlarını, güçlerini yitirmiş olacaklardır. Yani o zaman birileri kalkıp da diğer birilerini, çoğunluğu kullanmak için, çok fazla bir şansa sahip olmayacak. Çünkü şu anda dünya egemenlerine baktığımız zaman ya da düzenlerin egemenlerine baktığımız zaman, hep bunların o silahlarını kullanarak -işte ne yapıyorlarsa- nasıl bir düzen ellerinde varsa, onu sürdürdüklerini görüyoruz. Ama işte o zaman onu yapamayacaklardır. Yani birileri kalkıp da, "bu dedemden, babamdan kaldı ya da işte kadere uyun, boyun eğin ya da bak işte buna karşı çıkarsanız Allah sizi bilmem ne yapar" diyemeyecektir. Din olmayınca gezegenin birtakım potansiyeli de boş yere harcanmayacaktır, tüketilmeyecektir. İşgüçleri boş yere harcanmayacaktır. Birtakım kaynaklar gereksiz yere harcanmayacaktır. O kadar çok yarar bir arada gerçekleşecektir ki! Bugün dinler ortadayken bunlar görülmüyor, ama bu bela kalktığı zaman, dinler problemi ortadan kalktığı zaman, daha iyi anlaşılacaktır.

Problemin kalkması demek, bir çevrede, çevrenin kirleticilerinin ortadan kalkması demektir. Bir yere bakın, pislik yuvası durumuna gelmiştir. Oranın, o pisliklerin kalktığını düşünün, ondan sonra ne oluyor? O pislikler kalktıktan sonra oraya güzel bir şeyler yapmak kalıyor değil mi?

İşte din kalktığı zaman, hem pislikler ortadan kalkıyor hem de sizin daha ileri, daha güzel şeyleri yapmanıza olanak doğmuş oluyor. Çünkü din varken, kafanızı o daha ileri, daha güzel şeyleri yapmaya kullanamıyorsunuz. Ya da kullandığınız zaman, engeller çıkıyor.

- Ayrıca bir mesjınız var mı?

- Bence insanlık kurtuluşunu dinsizlikte bulacaktır. Demin onu söylüyordum. Dinsizler artık kabuklarına çekilmemelidirler. Yani dinsizlik, insan için bir onur olarak sunulmalıdır. "Ben dinsizim, ama şöyledir" falan deyip, ona sanki utanç verici bir şeymiş gibi gerekçeler aranmamalıdır.

Göğsünü gere gere "Ben dinsizim" diyebilmelidir bir insan. Ve savunmalıdır. Sadece savunmamalı, bunu yaymaya çalışmalıdır. Çünkü dinsizliği yaymak demek, karanlıkla savaşmaktır. Karanlıkla savaşmak, ışık elinde olan herkese düşen bir görevdir. Bir insanlık görevidir. Işık elinde olacak da kendine saklayacaksın, tutacaksın. En ilkel bir şeydir bu. Eğer ışığın varsa tut, bir yerleri aydınlat.

Aydınlar ve Halk

- Bugün toplumda dayandığınız, beslendiğinizi yahut da iletişim kurduğunuzu hissettiğiniz, söylediklerinizi algılayan ve yanıt veren en uygun kesim, düşünce, topluluk hangisi? Düşünce düzleminde ve sınıfsal açıdan olabilir.

- Özel bir kesim belirlemem güç, ancak şunu söyleyeyim: Daha önceleri bu denli çok değildim. Şimdi çok, çok, çoğum. Şimdi yalnız değilim. Daha önce de yalnız değildim. Şimdi hiç yalnız değilim. Bir sürü Turan Dursun bulunduğunu düşünüyorum. Çoğum derken bunu anlatmak istiyorum. Bunun hızla yayılacağına en küçük kuşkum yok. Yani burada benim yaptığım şu oldu: Ben bir rastlantı sonucu - birçok şey gibi bu da bir rastlantı- bunun bilgisine sahiptim. Yine bir rastlantı olarak bu bilgiyi böylesine koyma yolunu seçtim. Başka türlü koyabilirdim. Başka bir şeye araç yapabilirdim, pekâlâ. Biliyorum ki, bu nitelikte belki de tarihte ilk kez böyle oldu

Ve bir kez daha söylüyorum, bu *2000'e Doğru*'nun aracılığıyla oldu. Bunu gerçekten fırsat bulduğum her yerde söylüyorum. *2000'e Doğru*'nun aracılığıyla oldu bu. Bir insanla tanıştım ben. O insan, Doğu Perinçek. Çok iyi bir rastlantı oldu benim için, çok iyi bir rastlantı oldu. Onda, duyduğum heyecanı buldum. Ve bu alanda bir kapı açıl-

dı. Yani tabulara öldürücü bir vuruş indirildi.

Ben şimdi, o duvardan açılan yerden nasıl bir ışık yayıldığını görüyorum. Benim bütün gücüm buradan geliyor.

Bana en çok engel olan aydınlardır. Yani ben şöyle düşünüyorum: Eğer aydınlar, halkla benim aramdan çekilseler, işim çok daha kolay olacak. O çok geri dedikleri, ürktükleri,ezer-keser bilmem ne dedikleri halkla benim aramdan çekilseler... Irzına geçilmiş bir bilim ya da imanla -çünkü onlar tutuyorlar, imanı bilimle karıştırıyorlar, ikisinin de ırzına geçmiş oluyorlar-birtakım yorumlarla halka sunmasalar... Halka çok yalın bir dille anlatmama olanak kalmış olsa, o aydınlar aradan çekilmiş olsa bu olur, bu olacaktır. O zaman bir Haluk Nurbaki olmayacaktır. Önümde o tür yorumlar olmayacaktır. Bugün inanç dünyasındaki bu rezillikler, bu rezil yorumlar olmayacaktır. Net olarak anlatabileceksin, işte bak Kur'an'da bu söyleniyor mu, söyleniyor. İşte bu böyle. Ha, öyle deniyor ama o aslında böyledir filan diyen olmayacaktır. Çünkü o zaman daha kolay olacaktır. Böyle biraz zor oluyor. Ama kesin. hiç kuşkum yok. Bu hedefini bulacaktır.

İşte alıyorum mektupları. Görüyorum; bu mektuplardan da görüyorum. Avustralya'dan yazıyor. Büyük bir coşkuyla şiir yazıyor.

Geçende bir mektup geldi. Kıbrıs'tan yazıyor. Diyor ki, Kıbrıs'ın kurtuluşu, Kıbrıs toplumunun kurtuluşu, Türk halkının kurtuluşu, bunların yaygınlaşmasına bağlıdır türündün duygular sergiliyor. Bunlar bir olgunun anlatımıdır.

Onun için ben kendimi güçlü görüyorum. Yani bu çığırı güçlü görüyorum. Kendim derken Turan Dursun değil.

- 2000'e Doğru'da buluşmak basit bir rastlantı değil gibi geliyor bana. Sizin kaynağınızla bizim kaynağımız aynı değil mi? Nasılsa biz gene bir yerde buluşurduk. Bu sene değil de gelen sene olurdu. O materyalist bakış açısı bizi nasıl olsa bir yerde buluştururdu.

- Evet, evet, ama ben onu niçin söyledim: O rastlantının altını çizerek ben şunu söylüyorum. Bir kader değil bu, "Tanrısal bir şeydi oldu da, işte biz buluştuk da" değil. Bir rastlantı. Gezegenimizde insan oluşmayabilirdi, olmayabilirdi. Pekâlâ olmuş işte. Böyle olmayabilirdi. Ben bilmem nereye giderdim, Doğu bilmem nerde olurdu da, bu karşılaşma olmayabilirdi, filan biçiminde.

Evet nereye, hangi kapıya gittimse, nereye gittimse sosyalistleri buldum. Ama şeriatçı sosyalistlere, şeriatçı Marksistlere anlatamıyorsunuz ki, "Kardeşim bak altyapı" diyor, "üstyapı" diyor. Altyapı kurulsun, üstyapı kendiliğinden gelecektir diyor. Kardeşim sen üstyapı diye bunları nasıl küçümsersin? Eğitimi nasıl küçümsersin? Dini nasıl küçümsersin? Çocuksu, öyle şematik bilgiler, öyle ezbere bir iş. Daha çok Köy Enstitüsü çıkışlı kimselerde bunu görüyorum. Daha önce işte adları komüniste çıkmış olan kesim var, onların bir kesimi öğretmenlikten gelmiştir. O öğretmenlikten gelen, ders alır gibi ders verir gibi alıp verme, boyutluca düşünmeme, geniş, evrensel düşünmeme... Bu şekilde ele alınmıştır. Bunlar benim birçok girişimime engel olmuşlardır. Kur'an Ansiklopedisi belki 50 kez gündeme gelip yayımlanabilirdi. Ama bunlar yolu tıkamışlardır. Gidip ürkütmüşlerdir, o para koyacak olan kimseleri, aman bu böyle olursa işte bilmem ne olur filan diye. Onun için benim Doğu Perincek'le buluşmam, son derece değerli bir olay olmuştur.

- İslam'a gösterdikleri hoşgörüyü Ateizme göstermiyorlar mı?

- Evet, evet, evet.

- Kendilerinin de bu konuda kafalarının açık ve net olmamasından kaynaklanıyor. Materyalist değiller aslında.

- Gerçekten Murat Belge ile Kaddafi arasında, Kaddafi lehine fark görürüm, eğer fark görürsem. Onda dinamizm var. Kaddafi'deki dinamizm İslam lehine de olsa. Bunda o dinamizm de yok. Yani bunun rakı şişesine karışılmayacak yalnızca, ama sosyalizm de elinden alınmayacak. Niye elinden alınmayacak? Çünkü sosyalizm ileri dünyâ görüşü. O adama yakışır mı geri dünya görüşünde olmak! Elbette ki, buna sahip görünecek. Fakat sahip olduğu şeyle arasında hiçbir ilişki yok. Bir yandan Marksizm diyor, sosyalizm diyor, öbür yanda pekâlâ metafizikle birleşebiliyor.

Daha ilgincini söyleyeyim: Mümtaz Soysal. Bir gün hiç unutmam, Remzi İnanç'ı tanırsınız değil mi, Remzi'nin dükkânındayım. *Bilim ve Sanat* diye bir dergi çıkıyordu, hâlâ da belki çıkıyordur Gülsevil Hanım, onu büyük bir heyecanla alıp getirdi. Dedi ki: "Şu rezilliğe bak, burada Mümtaz Soysal ne yazıyor?" Mümtaz Soysal, orada İslamı göklere çıkarıyor ve İslamla Marksizmin nasıl birleşe-

ceğini söylüyor. İşte bu kişi Anayasa'nın anlamını yazmış, herkesin hayranlığını kazanmış bir kişi, bunu söyleyebiliyordu. Ben gittikçe dünyada yalnız kaldım galiba diyordum. Onun için o arkadaşların benim için değerleri çok büyüktür. İşte o Gülseviller, böyle birkaç arkadaşım var. Her zaman onlardan güç alıyordum. Ben deli miyim diyordum, yani ben nasıl bir insanım, kimse beni desteklemiyor, diyordum. Kalakalıyordum nereye gidiyorsam. Ya omuz silkiyor ya da saldırıyor bana. Biri de demiyor ki, ben Materyalizmi savunmak zorundayım, eğer sosyalistsem. E.. bu adam da bunu savunuyor. Hayır. En azından ürkek, korkak. Korkunun insanların nasıl bütün benliklerini sararak güzelliklerini, güzel düşüncelerini, enginliklerini boğduğunu birçok örneğiyle gördüm. Her seferinde bir kere daha sarsıldım. Ama bunlar beni yıldırmadı. Sürekli, yine aynı doğrultuda çabalar harcadım. Bir yer olmadı, bir başka yere gittim. Bir kapı olmadı, bir başka kapıda çaba harcadım.

Salman Rüşdi olayı patlak verdiği zaman *Cumhuriyet*'te Hüseyin Hatemi'nin görüşlerine başvurdular. "Nedir bu, nasıl böyle bir şeye aracı olursunuz" dedim. Nazım Güvenç, "Sizinle de görüşelim. Yazı hazırlayın madem" dedi. O sırada "Eren Kutsuz" adını kullanıyordum. Okay Gönensin'le tanıştım. Dinlemedi bile beni. "Yayımlanmaz" dedi. "Bir şeriatçının sözlerini yayımlıyor ama karşı bir şey yayımlamıyorsunuz" diye ısrar ettim. "Doğubilimciyim diyorsunuz, bu sıfatı nereden alıyorsunuz. Onun adı, sanı var, adresi var" dedi. Sonra Turan Dursun adıyla, konuk yazar sütununda çıktı yazım.

Dinsel kesim saygı gösterir ama yayımlamaz. Çağdaş kesim de böyle olunca benim yerim yok mu diye düşündüm. O kadar yazıyorum, çalışıyorum. Doğu'dan [Perinçek] ilk kez söz ettiklerinde aydınlar konusunda iyi bir izlenimim yoktu. Özel konuşmalarında dinsizler, ama üzerine gidilmemeli diye düşünüyorlardı. Yaşar Kemal'le beni Yıldırım Aktuna tanıştırmıştı. Küçükyalı'daki evime gelirlerdi. Sabaha kadar konuşurduk. Çok dökün bir evdi. "Burada nasıl oturuyorsun" diyorlardı.

Halk aydınlar gibi değil. Komşularımla ilişkim hep iyiydi. Aşure getirirlerdi, geri çevirirdim. Dini inancım yok derdim. Sonra dinsizlikte bu-

luştuk. Şimdi "tertemiz olduk" diyorlar. Komşu bir hanım ev işlerinde yardımcı olmayı önermişti. Rica ettim. Gelip gittiğinde "bak, bu beyni mutlaka Meclis'e sokmak gerekir" diyordu. "Ben politikacı olamam. Benden çok uzak bir iş" diyordum. Yandaş toplamak için vereceği ödünler olur, ben veremem. CHP'den zorladılar. 1973 seçimlerinden önce Sivas'tan adaylığımı koydular.

Almanya'dan bir yakınımın arabasıyla Sivas'a gittik. Yapracık köyüne vardık. Nasıl, ne söyleyeceğim. CHP'yi mi, kendimi mi anlatacağım. Yanımızda köyün hafızı var. Sivas müftüsüyken köyü ağaçlandırmışım, yolunu, elektriğini getirmişim. Müftülükten başka her şey yapmıştım.

Köye varışımız Cuma'ya rastladı. Başıma biriktiler. Vaaz vermemi bekliyorlar. Daha iki üç saat var. Dinden imandan söz etmiyorum, etsem de aykırı şeyler söylüyorum. Namaz vakti geliyor. Hafız fısıldıyor, vaaz vermemi istiyor. "Saçmalama nasıl yaparım" diyorum. Cemaati nasıl idare ediyor bilmiyorum. Birer ikişer yanımdan ayrılmaya başladılar. Baktılar namaz da kaçıyor, vaazdan vazgeçtiler. Cemaatten kalan son kişi de gitti.

Başka türlü davranamazdım. Sonra hangi sözüme inanırlardı. Hafız, "Efendim bu iş buraya kadar" dedi. "Ben de daha fazlasını düşünmüyorum zaten" dedim. Geri döndüm.

"Ben birçoğunu komünist yaptım. Ama seni Parti'ye bile almam. Dine azgın bir boğaya yaklaşır gibi yaklaşmak lazım" diyorlardı. Oysa karanlığa yaklaşır gibi, ışıkla yaklaşırsın.

Bana yer yoktu, *2000'e Doğru*'nun kapıları açılana kadar. Düşük ya da kazara doğan çocuk gibi orda burda yazılarım çıkıyordu.

Bazılarının yalnızca kılığı kıyafeti, görünüşü çağdaş. Solcu ama gelmiş musluğu tıkamış.

Bir gün Sivas Valisi, "Müftü!, demişti, müesses nizamı değiştiriyorsun."

Ne demek istiyor diye gelip ansiklopedilere baktım. Köye ağaç, yol, imamlara konferans... Ne ilgisi var bunlarla müesses nizamın? Sonra kavradım önemini. Bitler ve sirkeler... Sirkeler de bit olma çabasında. Sanki ayrı kesimde gibi gözüküyor, ama değil. Aydınların

bir bölümü de öyle.

Yazılarım nedeniyle kıyamet kopuyormuş. *Günaydın* gazetesine gittiğimde itiraz ettiler. "Sonra siz isteyeceksiniz, ben nazlanacağım" demiştim.

Şimdi Amerika'dan biri telefon ediyor "Başınıza bir şey gelse bile, insanlık size borçlu olacak" diyor.

Umutla doluyum. Geleceği görüyordum. Çevremdeki tüm arkadaşlarıma "Göreceksiniz bir gün ben dünyayı değiştireceğim" diyordum. Deli deyin, zaten hiç umurumda değil bana deli denmesi. Ben dünyayı değiştireceğim diyordum. Niye? Çünkü eğer bu kapı açılırsa, bu duvar yıkılırsa, dünyanın çok önemli bir şeyi ortadan kalkacak ve çok derin ölçüde dünya değişecek diyordum. Ha, bu bana rastlamıştır. Diyelim ki, elime bir çanta verilmiştir. O çantada çok önemli şeyler vardır. Ben de o çantayı taşımışım. İşte o kadar. Ben yalnızca onun taşıyıcılığını yapagelmişimdir, o kadar.

Dinci Çevreler ve İslamcı Ulema

-2000'e Doğru olarak birçok girişimimiz oldu, gerek Diyanet ve akademisyenler gerekse yazarlar arasında. Kimse sizinle tartışmak için gelmek istemiyor. Bir yanıt da vermiyorlar. Neden?

- Bana cevap vermek durumunda olan din çevreleri, benim din ve İslam konusunda ne denli uzman olduğumu bilirler. Müftü olarak, vaiz olarak, çeşitli din kesimlerinde görev yapan bir dolu öğrencim var. Ayrıca yaptığım görev, yazdığım yazılar nedeniyle de beni tanırlar. O nedenle benim karşıma çıktıkları zaman nasıl bir durumla karşı karşıya geleceklerinin bilincindeler. Yani öyle kolay bir lokma bulsalardı hemen atlayacaklardı, reddiyelerini sunacaklardı. Daha başka türlü karşıma çıkacaklardı. Beni susturmak, çürütmek için ellerinden gelen her şeyi yapacaklardı. Fakat şimdi böyle açıktan karşıma çıkma yürekliliğini gösteremiyorlar. Güç durumda kalacaklarını, perişan olacaklarını bildikleri için, bu nedenle açıktan karşıma çıkmak yerine benim hakkımda el altından "işte böyle işte böyle", birtakım şeyler

yayma yoluna gidiyorlar.

Bununla birlikte sağcı basında hakkımda yazanlar oldu. Ama hepsi gerçek dışıydı. Örneğin: Adımın Mehmet olduğunu yazdılar. Güya adım Mehmet'miş aslında. Ama Mehmetçiğe ve Muhammed'e olan düşmanlığımdan dolayı o adı kullanmıyormuşum. Hiçbir zaman adım Mehmet olmadı.

Sonra Aleviliğimi yazdılar. Oysa bir Sünni babadan meydana geliyorum. Bunların ardından şimdi dokuz çocuklu olduğum yazılıyor. Sanki dokuz çocuklu olsaydım ne olurdu? Oysa benim üç çocuğum var. "*Halı, ayakkabılık ve esans*" *diye bir talimatname* varmış, altında benim imzam varmış. Böyle uydurma şeylere başvuruyorlar.

Daha önceleri Hüseyin Hatemi'nin ağzından bana Nazım Güvenç söylemişti. *Benim* Yahudi ajanı olduğum söylenmişti. Ben o zaman haber göndermiştim. Ben Yahudilik aleyhine konuşayım kendisi de Humeyni aleyhine konuşsun. Kimin ajan, kimin ajan olmadığı ortaya çıksın demiştim. Bu tür yalanlarla karşıma çıkıyorlar.

Sağcı gazetelerde, basın organlarında, dergilerde yazanlar da, merak ettiklerini söylüyorlardı: "Sizin karşınıza neden çıkılamıyor. Yani İslam üleması sizin karşınıza neden çıkmıyor?" Ahmet Kekeç, *İmza* dergisi yazarlarından. O benim hakkımda bir şeyler yazmıştı. Onunla görüşmemizde bana çok merak ettiğini söylemişti. "Sizin karşınıza neden çıkmıyorlar?" dedi. Size söylediğimi ona da söyledim.

- Din adamları çevresiyle ilişkiniz sürüyor mu?

- Diyanetten bazen bilirkişi olarak danışıyorlar "Kendi fikrinize göre değil, İslama göre yanıtlayın" diyorlar. Diyanette müfettiş MY "Türban konusunda yazsanıza, siz yazarsanız gerçek yazarsınız" dedi. "Yazdıklarımı beğeniyor musunuz?" diye sordum. "Evet, şaşıracak bir şey yok" oldu yanıtı.

On vaizi dinsizleştirdim. Ama hiçbiri söylemiyor. Çıkıp vaaz verdiklerinde şaşırıyorum. Aklıma söyledikleri geliyor.

MK ile ilk karşılaşmamızda radyoda "Başlangıcından Bugüne İnsanlık" programını yapıyordum. "Hoca, dedi, bu işte bir iş olduğunu

biliyordum, ama şimdi hiç şüphem kalmadı." İyi Arapça bilir, rahat rahat içkisini içer, sinemasına tiyatrosuna gider. "Sayende özgürlüğüme kavuştum" diyor.

Tekirdağ'da bir imam, hatim indiriyormuş. Parayı az vermişler. Başlamış Arapça sövüp saymaya: "Topunuz'un da..." diye. Herkes de ne anlasın, "Amin" deyip duruyormuş.

Gene bir imama sormuştum. Sabahları hangi sureyi okursun diye. Anlamını söyleyince, "yapma yahu." diye çok bozulmuştu. "Bekâreti bozulup bozulup düzelir" diye bir sureydi.

(...) ilinin merkez vaizi, Diyanet teşkilatında müfettiş HA'ya "inancından hiç kaldı mı?" diye sorduğumda "herhalde kalmamıştır, temizlenmiştir" demişti.

(...)'ların liderlerinden SY de inanmaz. 65-66 yıllarındaydı. Bir gün otobüsümü durdurup beni öldürmek isteyen müridlerine, "Hocalarınızı getirin tartışalım, o beni ikna ederse ben de sizin tarikata gireceğim" dedim. "Çok büyük âlimdir, yazık olur, ileride kazanırız " diye yanıt vermiş. AB'den Dr. SÖ, "rahat yaşamak varken, ne diye böyle işlerle uğraşıyor" diye haber gönderirdi.

Gene radyoda program yaptığım sıralar, "Aşağıda adamın biri sizi bekliyor. Israrla sizi istiyor" dediler. İndim, "Necmettin Ağabey, sizinle görüşmek istiyor" dedi. "Kim" diye sordum. Erbakan'mış. "Randevu alın, uygun zamanda görüşürüz" diye yanıt verdim.

Partide bekliyormuş. Kültür Yayınları Müdürü MŞ, "keşke kabul etseydin, komik olurdu" dedi. Tekrar geldiğinde, başka bir yerde görüşmek istedim. İPA'da, İslam Pazarlama'da bekliyormuş. Gittim. Erbakan içeri girince Müdür hemen yerinden fırladı. Erbakan, "Aydın bir insan olduğunuzu söylediler. Çok iftihar ettik. Ancak programlarda bizim Parti'ye hiç yer verilmiyor. Kardeşlerimize de yer verin" dedi. Aramızda şöyle bir konuşma geçti:

- Ben yönetici değilim, prodüktörüm.
- Yemekte filan arkadaşlarınıza söylersiniz.

- Elimden gelse bütün partilere yer verirdim, sizinkine vermezdim.

Kızacak sandım. Hiç oralı olmadı. "Neden?" diye sordu.

- Diğer partiler iyi yönetiriz diyor, oy istiyorlar. Siz kendi adınıza değil, Tanrı adına, İslam adına istiyorsunuz. Kardeşleriniz kim?

Birtakım isimler saydı. Hepsi politikacı. O sırada TRT'ye beni çağırmaya gelen adam söze karıştı.

- Necmettin Ağabey söylemiyor. Ben söyleyeyim. Ne kadar para alıyorsun? Senin gibi bir kardeşimizin memur maaşıyla geçinmesine gönlümüz razı olmaz. Ben İslam uğruna iki karı boşadım, malımı servetimi verdim.
- Rüşvet mi teklif ediyorsunuz?

diye sordum.

- Yok İslama hizmet..

"Duymamış olayım" dedim çekip geldim. Ahmet Taner Kışlalı'nın döneminde Kültür Bakanlığı'ndan İAÇ, evime kadar geldi, bir kitabın çevirisini yapmamı istedi. *Hayy İbni Yekzan.** İlk Farabi yazmış, daha sonra İbni Sina, 12. yüzyılda İbni Tufeyl yazmış. Batı dünyasında yankılar yapmış, Dante'nin *İlahi Komedyası*'nda payı olmuş bir roman. Yönetim değişince ateist çizgide bir roman diye basmadılar. Şimdi beni görünce kaçıyor. "İslama karşı olacağına, dinleri birleştirici tavır al, arkandan gelelim" diyor. "Yalnızca İslam değil, dinler olmasaydı, insanlık daha ileri düzeylere ulaşırdı" dedim. "Âlemin yaratıcısı yok mu?" diye sordu. "İnsanın var olması birkaç milyon yılı geç-

* *Hayy İbni Yekzan*: (*Büyük Larousse*, s.5529) İbni Tufeyl'in ünlü felsefi romanı Hayy bin Yekzan, Ortaçağ'ın en ilginç yapıtlarından biridir. Bu romanda Hayy, Hindistan'ın ıssız bir adasında ortaya çıkan anasız babasız bir çocuktur. Bir ceylan tarafından beslenir ve ceylan çok geçmeden ölür. Tek başına kalan Hayy, yavaş yavaş en yüce doğruları keşfeder: Demek ki Tanrı insandadır ve onun bilgisine sezgi yoluyla erişilebilir.

mez. Gezegenin geçmişi beş milyarlık. Neden beklemiş o zaman?" deyince "İnancımı altüst ettin" dedi.

- Başka çevirileriniz var mı?

- *Mukaddime*'yi çevirdim* . Herhangi bir çevirmen gibi yapamıyorum. Bir cümle için günlerce uğraşıyorum.

Dil ve Üslup

- Bir de şöyle fikirler var: Sizin alaylı bir dil kullandığınız, müstehzi birtakım ifadelere yer verdiğiniz söyleniyor. Bir kez bana, "Benim kendi kişiliğimle ilgili bir şey olsa bu kadar tepki göstermem belki, ya da eleştiriye de karşı çıkmam ama kendi kişiliğimden çok daha değer verdiğim, önem verdiğim değerlere ilişkin bu biçimde ifade kullanılması bizi çok rencide ediyor. Onun için çok tepki duyuyoruz" demişlerdi.

- Ben hiçbir zaman mizah yolunu kullanmadım. Mizahı beceremem. Alay etmek benim işim değil. Mizah benim alanım değil, uzmanlığım değil. Onun için hiç o yola başvurmadım. Belki bir kara mizah yapabilirdim. Din de buna çok elverişli aslında. Ona elverişli olan birçok şey var, ama ben onu yapamayacağım için, yapabileceğimi düşünmediğim için, o yola hiçbir zaman başvurmadım.

Benim yazdıklarımda mizah bulunuyor. Buna katılıyorum, mizah olabilir. Ama benim yaptığım mizah değil. O, dinin özünden gelen bir mizah. Yani şimdi öyle şeyler var ki, dinde üstü örütülegelmiştir, ideal gösterilmiştir. Akıl ve bilimle bağdaştırılmak istenmiştir. Çok sevimli gösterilmiştir. Ama aslında onların kapakları kaldırıldığında, örtüleri üzerinden alındığında, bugünün insanına ne denli gülünç gelebileceği ortaya çıkmıştır. Kendi inandıkları kaynaklardaki şeyleri mizah üslubunda buluyorlar. Kendi temel kaynaklarında var olan şeyler alaycı geliyor. O alaycılık benden değildir.

Örnek: İşte Tanrının bir tahtı vardır. Tanrı tahtı üzerinde kuruludur. Birileri Tanrıyı o tahtıyla alıp götürüyor. Ve üstelik o Tanrının

* Turan Dursun'un İbn Haldun'dan Mukkaddime çeviriis 2 cilt halinde Sol Yayınları'ndan yayımlandı. Bu çeviriye TuranDursun'un yazdığı önsöz okuyucularımıza salık veriyoruz.-ŞP.

tahtını taşıyan, dünyada güya dört taneymiş. Kur'an'a göre öbür dünyada sekiz tane olacakmış. Ve bunların da dağkeçileri oldukları yazılı. Temel hadislerde yazılı bunlar. Kur'an'da var. Kur'an'ın açıklamalarında taşıyanların keçiler olduğu belirtiliyor. O keçiler de işte meleklermiş. Dağkeçisi yedi kat göğün üstünde falan. Böyle abuk sabukluklar, elbette günümüz insanına gülünç gelecektir. Ben bunu olduğu gibi veriyorum. Şunu yapabilirdim, bunu yorumlarla Kur'an'ı hadisleri, Muhammed'i kurtaracak bir biçimde verebilirdim. Şimdiye kadar zaten yapılan da o. Ben hiç kimseyi kurtarma yoluna gitmediğim için, bunları açık seçik ortaya döktüğüm için, "alaycı" şeklinde algılanıyor.

İsmailiye ve Batınilik

- Bir de sizin İsmailiye mezhebinin ajanı olduğunuz söylentisini yayıyorlar. Hatta Pakistan'da bir yayından, bir yazıdan söz ettiler. Türkiye'ye özel olarak gönderildiğiniz ve dergiye görevli olarak sokulduğunuz yazıyormuş. Bu konuda ne diyeceksiniz?

- Ben her zaman Türkiyeli oldum. Türkiye'ye başka bir ülkeden gelmiş değilim. Bu birincisi. İkincisi; bildiğiniz gibi, İsmailiye Batıniye mehzhebindendir. Hatta Batinilik denince İsmailiye akla gelir. Batınilikse benim savaştığım akımlardan biridir. Çünkü Batınilik, yani birtakım metinlere, ayetlere, hadislere yerine göre bir anlam verme, yerine göre yorumlama yoluna gitmek, bununla dini, falanca filanca tür inancı kurtarma çabaları, benim savaştığım çabalardır ki, İslamcılar da bunu yapıyorlar. Yani şu anda onu söyleyenler karşıma çıksalar, ben onlara derim ki, siz İsmailiyecilere eğer karşıysanız, neden onların yöntemlerini kullanıyorsunuz? Yani siz değil misiniz ki, birtakım çok somut olan metinleri bile tıpkı İsmailiye mezhebinden olanların yaptıkları gibi alıyorsunuz, yok bundan bu denmek istenmemiştir de, şu denmek istenmiştir, gibi yorumlara sapıyorsunuz. Çok açık olan, yoruma hiç gerek kalmayacak olanları bile. Örneğin Kur'an'da "kadını dövün" diyor. Nisa suresinin 34. ayetinden alıyorlar bunu, o öyle denmek istenmemişti, şöyle denmek istenmişti... Efen-

dim, burada "dövün ama incitmeden dövün" deniyormuş. Sanki incitmeden dövmek mümkün. İşte bu da bir mizah olayı.

İsmailiye mezhebi o yöntemi Yahudilerden almıştır. İskenderiye filozofları başlatmıştır o yöntemi. Tevrat'taki bütün saçmalıklar o yöntemlerle, o yorumlarla, sembol diye göstermelerle kurtarılmak istenmiştir. Örneğin, Yahudi Philon. Ünlü bir İskenderiye filozofu, Yahudi filozof. Bu, milattan sonra 50'li yıllarda bu yöntemi sergilemiştir. Daha büyük bir çapta. Aslında, bu yöntemin yaratıcısı Büyük İskender'in generalleridir. Büyük İskender'in generalleri Doğu'daki inanç biçimlerini kendilerinin uygun görecekleri kalıplara sokmak, istedikleri doğrultularda yorumlamak için yarattılar. Sonra İskenderiye'de geliştirildi. İşte bu yöntemin asıl kurucuları, asıl kurucu olarak da, işte o Yahudi Philon, bu yöntemin daha da geliştiricisi olarak bilinir. İslamcılar sıkıştıkça, bu yöntemi kullanagelmişlerdir. Nasıl sıkışmıştır? Kur'an'ın, hadislerin, fıkıhın anlattıkları çağın gerçekleri karşısında, gelişen ihtiyaçlar karşısında çok güç durumlara uğrayınca, artık uygulanamaz duruma geldikçe, hemen o yönteme sarılmışlardır. Ayette, hadiste açık ifade bile olsa, bunu çağın insanları, akılcılar karşısında, bilim çevreleri karşısında biraz olabilir göstermek için, akla uygun gösterebilmek için, hemen o yöntemi kullanmışlardır. İsmailiye'nin yöntemini kullanmışlardır. Beni İsmailiyecilikle suçlayanlar, bu yöntemi kendileri kullanıyorlar. Ben her zaman bu yönteme karşı mücadele ettim. Ayrıca, İsmailiye mezhebi yeryüzünde din sömürüsünü, aristokrat kesimde kullanma yoluna gitmiş. Bununla insanlığa en büyük kötülüğü yapmış olan bir mezhep olarak düşünürüm.

Dayandığım Hadisler

- Beş altı tür hadisten söz ediyorlar?

- Yoo. Şimdi ben aynı zamanda hadisçiyim. Yani çok iyi bilirim. O size söyleyen bir karşıma çıksa da, onunla o söylediklerini bir konuşabilsek. Şimdi hadisler şu kadar çeşittir, denilemez. Hangi yönden ele alındıklarına bağlı. Örneğin isnad yönünden hadis iki bölüme ay-

rılır; mürtesil hadis vardır, münkati' hadis vardır. Sağlamlık yönünden hadis üçe ayrılır. Sahih hadis, hasen hadis, zayıf hadis. Efendim bir de uydurma hadisler vardır.

- *Bunlar Şaz hadis mi?*

- Hayır. Sahih hadisler içinde Şaz hadisler vardır. Bilmez adam, kalkar der ki, bu şaz hadistir. Yani sağlam değildir, çürüktür, anlamında söylüyor. Oysa, hadisi bilmiyor. Bugün İslam'ın temellerini oluşturan hadislerin çoğu şaz'dır. Fakat buna rağmen ben şaz hadis kullanmıyorum. Şaz, o da sağlam da, daha birçok sağlam hadise şu ya da bu yönden biraz ters düşen, yani arada biraz aykırılık olan, demektir. Şaz tek kalmış hadistir. Asıl anlamı kural dışıdır. Ama burada kural dışı anlamında kullanılmıyor.

- *Bütün hadistlerin nasıl hadis olduğu parantez içinde yazılıdır. Ama "Turan Bey kendisine göre kullanmak için doğru olmayan hadisleri de bazen örnek olarak veriyor, parantez içindeki kısmı atlıyor" diyorlar.*

- Ben hiçbir zaman zayıf hadise başvurmadım. Bırakın uydurma hadisi, İslam dünyasında zayıf olarak kabul edilenlere bile başvurmadım. Çünkü bunu öne sürebilirlerdi. "Bak zayıf hadislere başvurdu" falan diye. Mesela bugün camilerde vaaz kürsülerinde, hutbelerde söylenegelen bir dolu hadis vardır. Ben onları kullanmıyorum. Oysa, pekâlâ kullanabilirdim. Kullanmıyorum. Doğubilimciler kullanıyorlar bunu. Mesela Caetano kullanıyor. Birçok şarkiyatçı kullanıyor bunları. Ama ben kullanmıyorum. İşte bu nedenle kullanmıyorum, karşıma çıkıp, "İşte bak sen zayıf hadisleri kullanıyorsun, bunlara başvuruyorsun, sığınıyorsun" denmesin diye. Benim kullandığım hadislerin tümü İslam dünyasında sahih hadislerdir. Sadece bu kadar da değil. En sağlam, en sahih kaynaklardan veriyorum. Yani Kur'an'dan sonra en sağlam kitap olarak Buhari bilinir. Ben Buhari'den veriyorum. Altı en sağlam hadis kitabı, Sünnilerde Hanefi kesimde daha çok o *Kütüb-i Sitte* deniliyor. Ben ondan veriyorum. Malikilerin Maktel'ini veriyorum. Bu Malikilerde en sağlamdır. Hanbelilerde İmam-ı Ahmed'in ve Hanbel'in El Müsned'ini veriyorum. yani ben bunların dışında bir hadis vermiyorum ki, şaz bilmem ne diye karşı çıkmış olsun. Şaz diye karşı çıkanlar şazın anla-

mını bilmiyorlar. Bu saydığım kaynaklardan da bir sürü şaz hadisler var. En sağlam kaynaklarda bile şaz hadisler var. Ama ben onları dahi kullanmıyorum . En sağlam hadis kaynaklarında olanlarda bile şazları bırakıp daha çok yoldan gelmiş olanları ele alıyorum.

- *Çok küçük yaştan başlayarak inanageldiklerinizden, yapageldiklerinizden kopuş sizde bir tedirginlik yaratmadı mı? En azından alışkanlıklardan, namaz, oruç gibi. Ya da bir yere girerken sağ ayakla girmek, ezan okunurken ayak ayak üstüne atmamak gibi.*

- Sağ ayakla girmek gibi âdetim daha önce de yoktu. Namaz ve oruçtan 1966'da TRT'deyken vazgeçtim. savaşa girdim.

Hadi namaza deyince, ilk zamanlar "gitmeliyim" dediğim olmuştur. Bir ürperti vardı içimde. Çok sürmedi. Bazı şeylere ise zor alıştım, içki gibi. Şimdi de fazla içmem.

"Artık cennete de gidemeyeceğim" gibi bir duyguyu da yaşamadım, mutluluğu yaşadım. Mesail-i müstetine yönelenler hep öldürülmüştür. Oysa şimdiye kadar *2000'e Doğru*'dan verdiğim mesajın milyonda biri bile yazılmadı, açıklanmadı. Müslümanları küstürmemek için bir yerine gelince bıraktılar.

Cenaze ve Tören

- *Size yazılan tehdit mektuplarında genellikle ahlaki bir tavır, cinsel şiddet dışavurumları var. Onları nasıl değerlendiriyorsunuz?*

- Zaten şeriat, İslam, din, terör demektir. Yahudiliği, Hıristiyanlığı ve İslamı ele aldığımız zaman; o tehdit mektupları o İslamın özünden gelen yansımalardır. Ahlakıyla, terörüyle o biçimlendiriyor. Son derece doğal geliyor bana. Yadırgamıyorum.

- *Peki, sizce ne yapmalı? Örgütlenmek mi gerekir?*

- Evet, kuşkusuz, en başta olması gereken bir şey o örgütlenme. Ama nasıl bir örgütlenme olmalı, evet nasıl olmalı? Olmalı ama.

- *Ateizm için mi?*

- Artık ateistler savunmada olmamalı. Yani dinsizler, övünerek dinsizim demelidirler.

- *Cenaze...Şimdi tuhaf bir soru soracağım. Cenaze namazınızın kı-*

lınmasını ister misiniz? Nasıl gömülmeyi istersiniz?

- Hayır. Ben yakılmak için başvuruda bulunmuştum. Organlarımı bağışlamıştım da, organlarımı bağışladığım yerde yakılmayı söylemiştim, yakılmak istediğimi. Orada bir doktorla hatta tartışmıştık. Bizim geleneklerimize aykırı demişti. "Sen bir doktor olarak nasıl bunu söylersin?" demiştim. Nerde, hangi gelenekler? "Senin geleneklerin, İslami gelenekleri diyorsan, beni niye ilgilendirir? Ben İslama inanmıyorum. Hiçbir dine inanmıyorum. Ben dinsizim. Benim de hakkım var, ben bu geleneklere uymak istemiyorum" dedim. Tabii o bunları anlayacak durumda değildi. Başhekimle görüşmüştüm. Başhekim demişti ki, "Siz eğer bu alanda bir çığır açarsanız, bizi çok sevindirirsiniz. Gerçekten çok doğru bir şey olur. Ama bunun için birçok şeyin oluşması gerekiyor. Bir kere yakılacak yer olmalı. Öyle bir şeyin geliştirilmiş olması gerekir. Bunun savaşımını vermek gerekir" demişti. Gürbüz'le birlikte, bir süre sonra bunun savaşımına girişelim, bari geniş boyutlarda bunu sağlamaya çalışalım diye konuşmuştuk.

- *Cenazenizin başında hoca, bilinen, klasik sözleri söylüyor.*

- Yani bir kere kesinlikle cenaze namazımın kıldırılmasını istemiyorum. Cenaze namazımda birilerinin toplanmasını kesinlikle istemiyorum. Bir kere tören istemiyorum. Bakın size de söylüyorum, eğer ölürsem, en yakın arkadaşlarıma söylüyorum, kesinlikle benim için anma töreni! Hayır! Kesinlikle! İstemiyorum! Birileri "İşte ölmüştür. İşte şöyle olmuştur.. Tören kesinlikle istemiyorum yani. Hiçbir tören istemiyorum. Hiçbir biçimde tören istemiyorum. Cenaze.. Cenaze namazı zaten, çocuklarımdan ortanca olanı, Bahtiyar, "Baba merak etme,-seni yakmalarını ben sağlamaya çalışacağım" diye söyledi. Çocuk ne ölçüde başarılı olur, bilmiyorum.

- *Korktuğunuz oluyor mu hiç?*

- Salman Rüşdi'yi kınadım. Çünkü, özür diledi. "Müslümanlara saygım var" dedi. "Dinlileri, imanlıları anlarım" demek nedir?

Adam öldürene saygılı olamam. Katliama, işkenceye göre, öyle yetiştirilmiştir, öyle yapıyor diye anlarım.

Değiştirmek istediğimi değiştirdikçe coşku olmuştur.

Dinlerin sosyolojik bir olay olduğunu söylerler. Kölelik de öyledir. Din insanoğlunun kafasının, duygularının prangasıdır. Hem de

zincirden kurtulmuş olanlara saldırtır. En iyi uyuşturucudur. Sürüleş tirip çobanlara boyun eğdirmek için. Hem de sürünün dışında kalanla ra saldırtır. İnsanlığın bir şansızlığıdır, kanseridir. Şimşek çakmasını daha kolay anlayabilirlerdi. Şefler çözümsüzlüğü süregen duruma getirmiştir.

En mutlu, coşkulu olduğum bir dönem. Yaşamayı çok seven bir insanım. Ancak hiçbir zaman kendi yaşamımı öne çıkaracak kadar bencil olmadım. Söz konusu olan bir tek benim yaşamım. Başkalarınınki de var. Başka bir dünya kurulsun istiyorum.

Turan Dursun Hayatını Anlatıyor

Görüşmeyi Yapan
Şule Perinçe

Gözünü çocuk yaşta medresede açmış,
İslamı derinlemesine öğrenmiş bir müftüyü,
büyük bir aydınlanma savaşçısı olmaya yönelten etkenler.
Hangi toplumsal ortam, hangi deneyimler,
nerede ve nasıl bulunan bir enerji kaynağı
Turan Dursun'u bir ışık haline getirdi?
Şule Perinçek, öldürülmesinden iki buçuk ay önce
Turan Dursun'la yaptığı görüşmelerde
bu soruların yanıtını araştırdı.

Turan Dursun, hayatını ve görüşlerini anlatıyor:
Çocukluğum, annem, babam, öğrenimim, icazet alışım,
Allah'la ilk kavgam, Köy imamı oluyorum,
evleniyorum, müftülüğüm,
Peygambere ve Tanrı'ya inancın gerçek olmadığını anlıyorum
TRT Programlarım.

"Yüce Tanrı"nın kökeni ve rolü
İslamiyet, Yahudilik ve Hıristiyanlık
Atatürkçülük, Milliyetçilik, laiklik, özgürlük,
demokrasi, Kürt sorunu
Şeriat ve askeri darbe, siyasal partiler ve laiklik
[illegible]ydınlar ve halk, İsmailiyye ve Batınîlik
[illegible]ayandığım hadisler, Cenaze ve tören
Önerdiğim dünya.

2. BASKI

20000

ISBN 975-343-047-7